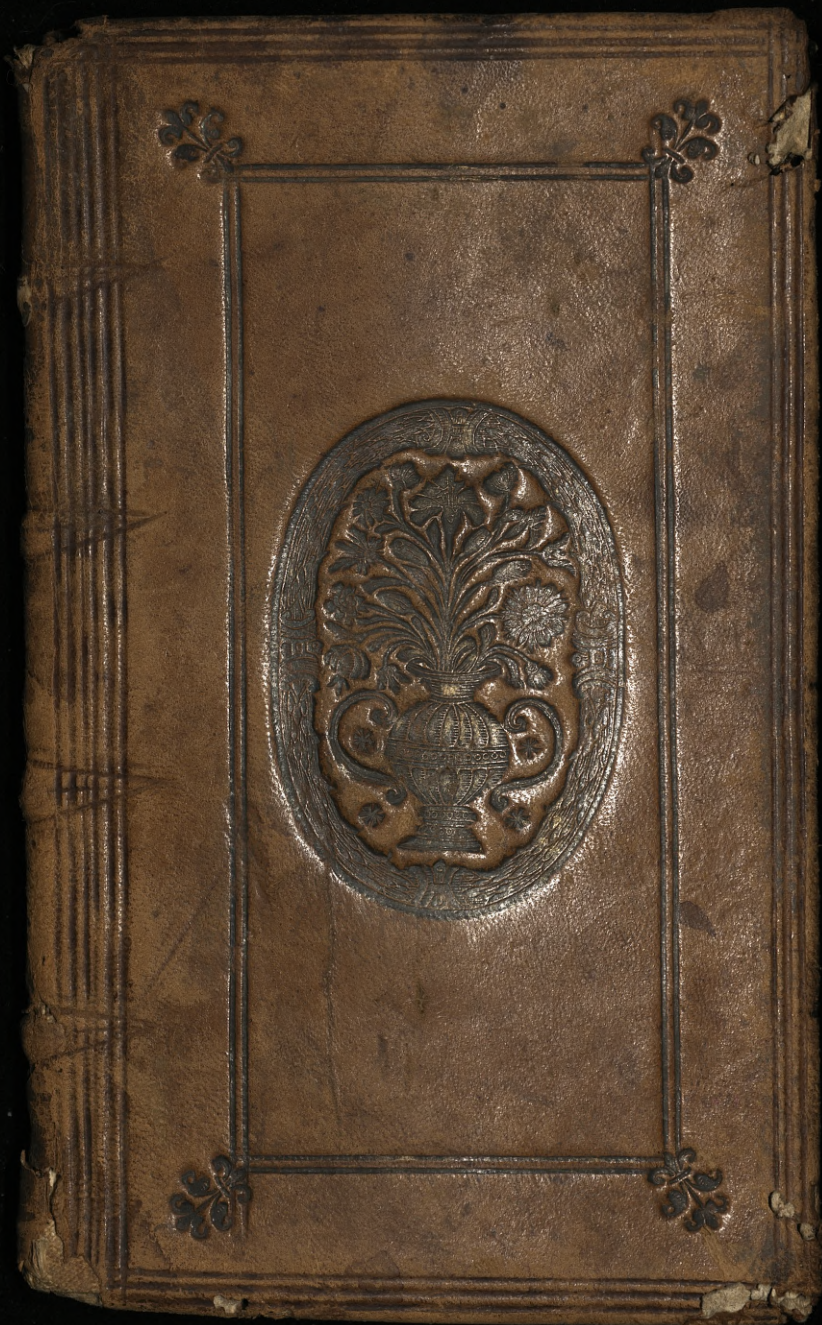
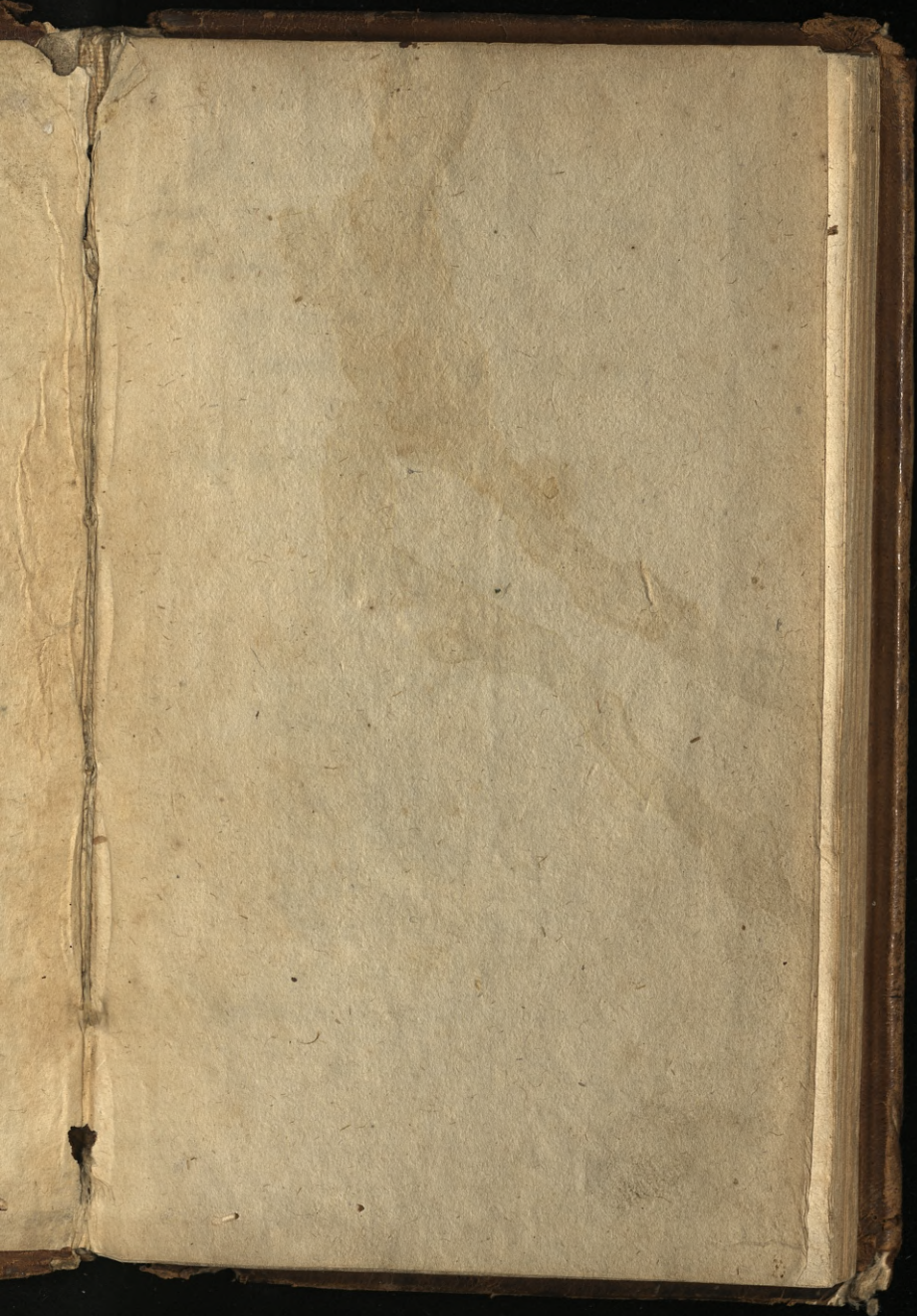
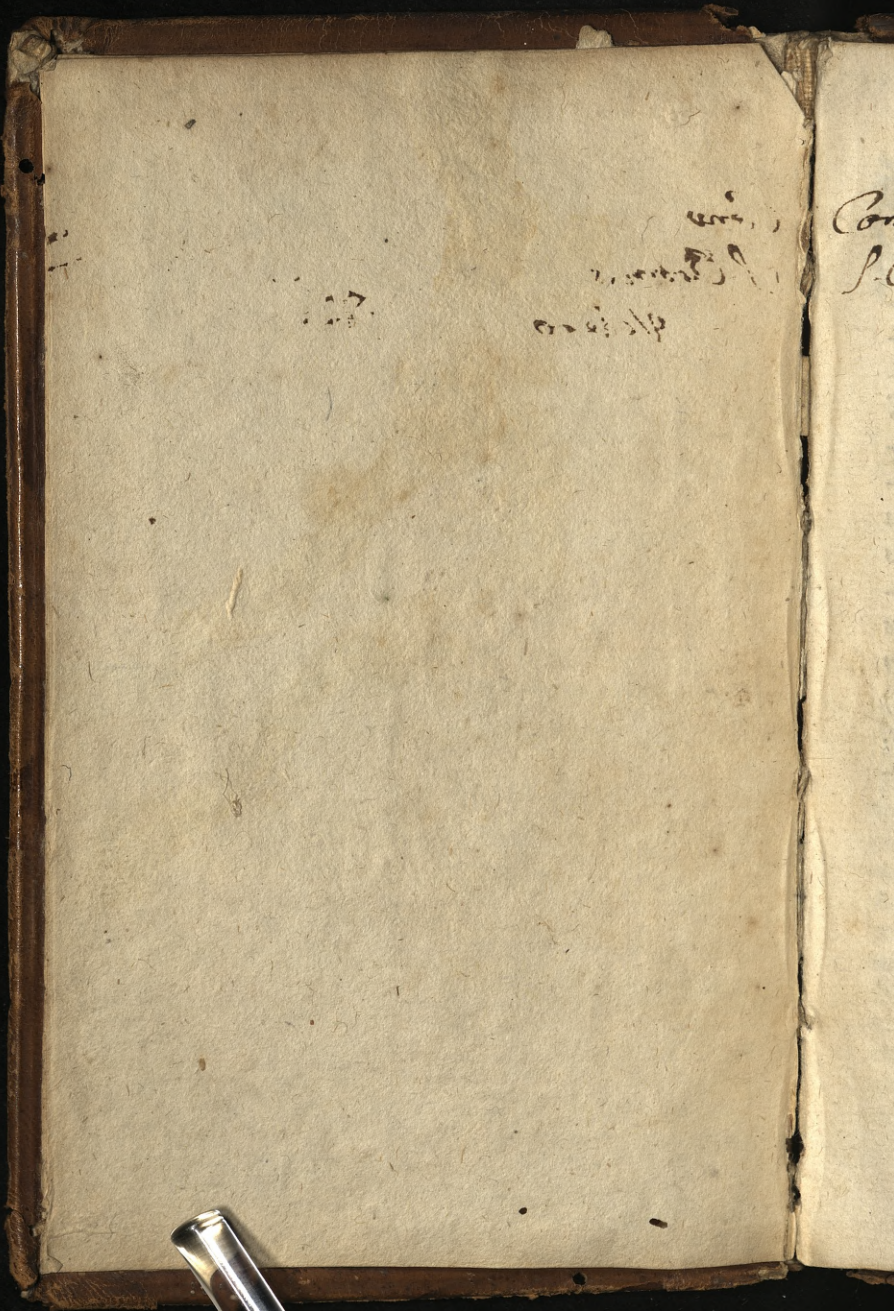

29 to

Con
P.

ACTA LEGATIONIS
ILLVSTRISSIMI
Conv. DVCIS NIVER- *S. Michaelis*
S. Ordinis NIÆ, ETC. *Lenovo B.V.*

Vetero - AD *Praga*

Clementem VIII. Pontificem

Romanum;

Vbi de Regis Christianissimi, & Gallia
regni negotiis agitur.

FRANCOFVRTI

Apud heredes Andreæ Wecheli, Claud Marnium
& Ioann. Aubrium.

M. D. XCV.

Typographus Lectori S.

Siquid hac tempestate dignum memoriâ accidit, ea legatio est Ludonici Gonzaga Ducis Niuernia. Qui Romam missus, de statu Regis sui Henrici IV. cum Clemente VIII. Pontif. Rom. prudenter agit. Ea primùm Lutetia Parisiorum gallico Idiomate in lucem edita, postea à viro quodam eximio latinè versa est, ita tamen, ut veritatis causâ gallici sermonis summa haberetur ratio. Cùmque res tanti momenti in manus nostras incidisset, maluimus eâ exteris nationibus ante oculos ponere (cùm etiam summis viris non parum lucis afferret) quàm veluti abstrusam in tenebris delitescere. Quamobrem hanc nostram in tempus. voluntatem & operam aequi bonique consule.

14050

L V D O V I C V S
G O N Z A G A , D V X N I -
V E R N I Æ , L E G A T V S H E N -

*rici IIIII. Gallie & Navarra Regis Chri-
stianissimi ad Clementem VIII.*

Pont. Max. Anno Christi

1593.

SANCTISSIME Pater, quem-
admodum actio mea omnis te-
tendit semper ad gloriam DEI,
& officiū Principis spectata fa-
milie, quæ causâ mihi fuit, de-
spiciendæ vitæ, bonorūque & ineptiarū Mun-
di; ita simul ac me ad pedes tuos abieci, nihil
mihi optatius fuit, quàm ut S. V. intelligeret, me
hoc iter longum, difficile & molestum, incom-
modum, hac ætate, hac valerudine, non priuati
mei commodi gratiâ suscepisse, aut in Italia, aut
in Francia aucupandi. Quamobrem iam tum
volebam mihi interdictum omni ambitu ac pe-
titione Galeri purpurei, Episcopæ, Cœnobiar-
chæ, & si quid vlli aliud à me posci, à te concedi.

posset. Statueram quippenihil te rogare, antequam quo fungebar munere, defungerer. ARege autem nihil aliud expectabam, quam filio confirmari, quam à Rege mortuo accepit, præfecturam Campaniæ, mercedem seruitutis meæ, nec absque ratione, ut ipsi plenius demonstravi. Nec herclè dignitas legationis, aut emulatio horum, qui amandari solent, me mihi in oblivionem duxit: aut ab vxore mea principe fœmina, à ditione, ab officio, quod his tuendis seruandisque me obligat, longius auulsit. Ac propterea credat mihi S^{tas} V. vnâ fuisse occasionē per Alpes huc enitendi: spēm animo cōceptam, quod exsequens mandata Regis mei rem facturussessem S^{ti} V. gratissimā: vtilem Fraciæ, imò Christianæ Reip. honorificam mihi & posteris meis: salutare animæ. Nam certè mihi persuaseram, si cum Ste V. Regem meum cōciliasssem, quietura esse mala, quæ varia Catholicos regni nostri infectantur. Non potui igitur non dolere accepta missione à Ste V. cum deliberatione admodū seuera & sine responso: & coactus in commentarios digesta hic relinquere, quæ egi cum Ste V. volo esse S^{ti} occasionem retractandi, quæ seuerius decreta sunt. Subibit misericordia haud dubito S^{tem} V. erga Regem meum pœnitentem: vbi rē diligentius expendit. Cū Posciauū venissem in agrū Rhœtorum, x i i i. Octobris, ingenuè fateor, S^m Pater, obstupui valdè aduentu patris Posseuini Iesuitæ: qui prolatis literis fidei verè breuibus, quòd duarum linearū essent: nega-

negabat Stem V. recipere vt legatum Regis me
 posse: qui nondum Rex haberetur. Solatij nihil
 addidit: præterquã quod gratus forem alio no-
 mine. quod Stem V. tangeret vidēdi mei deside-
 riū, ne suspicarer mihi iter intercludi. Dixit mo-
 dō Stem V. recreari accepto nuncio de cōuersio-
 ne Mis suæ, & Deo vota facere, talis esset, qua-
 lis requiritur. Hæc legatione vti dixi S^{me} Pater
 grauitèr sum commotus, vt ex patre Posseuino
 Stas V. potuit cognoscere, præuidens animo, rei
 quam susceperam, principiū inauspicatum. Pro-
 gressus tamen sum salutandi Ducis Mantuæ ne-
 potis mei causa, non extra spem melioris decre-
 ti, hisce de negotiis, quæ meo rogatu pater Pos-
 seuinus ad Stem V. pertulit. Vbi Mantuam ve-
 nissem, pater Posseuinus quas à nepote tuo
 Card. S. Georgij acceperat dat. xxv. Oct. literas
 mihi ostendit. Rescripserat is ad suas, quarū hoc
 argumentum erat: Stem V. vti antea statuisse me
 non vt legatum accipere. Quod autem mei vi-
 dēdi cupidior foret, id nec aliud erat in lite-
 ris: nisi quod mihi possem certo promittere,
 esse me Sti V. charum. His lectis & diligenter
 ponderatis, iter statui perficere: vt Rex Domi-
 nus meus mandar. hac spe, vt si quod mihi in
 votis erat, ac ad honorem meum pertinebat, of-
 culum pedibus Stis V. derulisset, Stas V. consi-
 lium in melius verteret, & legationem meā am-
 plexaretur. Ac vt intelligeret Stas V. quod alio
 me M^{as} sua non legasset, nec Venetos, nec Re-
 gulos Ferrariæ, Etruriæ, Urbinatium inuisi. Sed

rectè veni ad S^{tem} V. vt testarer quāti Rex Christianiss. Dominus meus faciat S. Sedem: quantum tribuat V. S. Progressus igitur Mouccam, quinque dierum itinere ab hac vrbe, inueni Patre Possuinum: qui iterum cōmonstrauit mihi literas Card. S. Georgij v. i. mensis, quibus respondebar ad suas Mantuanas. Scripserat autem me progredi, Qua de causa iniungebat, vt mihi significaret, S^{ti} V. probari, vt quā minimò commirari Romam venirem, ne cui esset suspicandi occasio, me personam publicam repraesentare, aut me tractare negotia publica. quòd hac obesse possent existimationi V. S^{is} innoxia. Deinde vt vellem decimo postquam aduenissem die, ex vrbe excedere. Si non essem securus quem sum secutus: si non essem missus à quo scitur me esse missum, S^{tas} V. non solùm exhilararetur, verùm etiam publica ederet plurima signa beneuolentia. Nunc ad hoc S^{tem} S. cogi, ne illi noceat, cui prodesse ex officio tenetur, quasi pietas & prudentia facere possent, vt & ego credere, aliter vt se gereret, S^{ti} V. nec fas nec ius esse. Turbauit me hoc grauiter: quemadmodum & quod eodē momento ferè audiui, S^{tem} V. interdixisse Purpuratis colloquio meo & mutua salutatione. Rebar enim hoc esse prater dignitatem hominū conditionis meae: prater Maestatem Christianissimi Galliarum Regis. Tendere tamen quò primùm statueram, decreui: quòd probarat etiam V. S. Cetera sperans me posse coram diluere, simul ac honos mihi obtrigisset, pedes V. S^{is} osculandi in urbem

urbem igitur veni die Dominico, mensis xxi.
sub noctem. Vehebar carruca, nobiliū quinquaginta comitatu. & porta Angelica inuectus sum: declinans Popoleiam, vbi magna hominum frequentia me præstolabatur. & Rouerium in ædes meas, quæ non procul sunt à porta, me recepi. Nec mora mihi qui peteret, num Stⁱ V. integrum foret, pedes mihi statim præbere osculandos: quemadmodū pridie supplex eius rogari curarā St^{em} V. Quod cū probaretur Stⁱ V. expleui hoc meum desiderium. Dedi igitur operā, vt intelligeret, quod initio perscriptū est: & supplex humillimè rogabam, ne me intra dies x cōstringeret: quod cuius causā in urbē aduenerā, non posset ita exiguo tēporis spatio transigi. Iam violari nō obscurè videbatur Regis Maiestas & mea dignitas. Quādo sic excipi solēt viri graues, qui rerum grauiū causā veniunt legati? Ad hæc placuit Stⁱ V. mihi respōdere: quod secū hoc agitarer, & cū Patrib. iterū consultaret. Rei constitutæ facturā St^{em} V. me certiorē. Poscebam deinceps facultatē inuisendi Purpuratos: reddendi literas Regis, & corā exponēdi, quæ acturus veneram cū St^o V. Ad hoc eodem, quo ante, modo respōdit, quod consiliū caperet, & tum iuberet mihi singula nunciari. Quæ causā coegit me dubitare, an eo animo foret in Regē St^{as} V. quo suspicabar: cū apertè mihi aliquoties dixisset inuecto sermone de rebus Gallicis, quod nō posset Regem absoluere, etiam in foro consciētia. Quod ego tum tacitus audiui: nec enim occasio-

nem dederam Sti V. ea de re loquendi, in tempore responsurus. Impetrata igitur dicendi facultate ad x x i i i. Nouembris, Stem V. cœpi de negotiis Francicis commonere : ac ostendere, quam debile fundamentum eorum sit : qui Stem V. decipiunt, & nolunt, vt ego conabar, subleuari religionem Catholicam, regięque stirpi diadema Gallię integrum conseruari. Quod dum facerem, volebam Sti V. occasionem dare, melius de eo, quod statueram, & maturius deliberandi, non antè tamen, quàm cognouisset machinas sibi, vt antecessori suo, Gregorio x i i i i. structas. Faciat igitur Stas V. cuius eam supplex rogo, at cito : quia periculum est in mora. Ac quoniã præter veritatē nihil soleo referre, meminisse potest Stas V. quòd eo ipso crepusculo, quo osculabar primū pedes Stis V. supplex cõtenderim : vt meo rogatu accerferet, quo die me audiret, legatum Regis Hispaniarū cum præcipuis fœderatorū. Dicere enim erā paratus, & audire in conspectu Stis V. coram iis Cardinalibus, quos Stas V. ad cognitionem causę indicaret aduocandos. Sic pacare me animū Stis V. posse confidebam : & ad veritatis euidentiã traducere, non fiducia ingenij mei, at confessione aduersariorum. Non potui tamen impetrare, quamuis pluries rogarim Stem V. vt si non fœderatos, Purpuratos saltem aliquos colloquio nostro adhiberet. Martis igitur die, post vespertinam illam salutationem, cœpi obsecrare supplex Stem V. ne facile crederet Regem meum
ita

ita debilem, vt vellent hostes: nec tam facile posse regno eiici, vt nonnulli voluerunt persuadere S^{ci} V. Nam arbitrio suo regit duas amplius regni trientes: ex nobilium globo qui x mille sunt, habet octo millia nutum suum expectantia. Multæ ciuitates sunt, quæ nullum periculum detrectant, religionis catholicæ & diadematis Franciæ causa. Referebam quoq; Regulos omnes Galliæ non modò hos qui sanguine Regem contingunt, verùm etiam alios: omnes Magistratus regni: qui ordinibus à secretis sunt quatuor: Pro- uinciarum gubernatores ferè omnes: qui à rationibus sunt, ætate prouecti & dignitate primi: seruire Regi. Nullos huic repugnare præter Lotharingiæ & Sabaudia Principes, fœderatorum duces, mortuo Marechalio Ioyeusio. Quod curias siue Parlamenta Galliæ quatuor beneuolentia occuparet. Præsidum Lutetiæ sex qui vnus supererat Brisson, à suis ipse condemnatus laqueo vitam finiuit, iusta Dei vindicta: quod in submo- uendo regni gubernaculis Rege defuncto, ope- ram contulerat: à quo acceperat gratuito offi- cium Præsidis, quod æstimatur xx millibus au- reorum. Aduocatus & Procurator Regis in curia Parisiensi abdicarunt se magistratu: quem- admodum consiliariorum plerique quos Maie- stas sua Tourij aut Chalonij in integrum resti- tuit. Neomago ex curia primus præsidum, pro- curator Regius, cum aliquot consiliariis, excels- serant: quòd non vellent in alterius, quàm Regis imperium consentire. Idem Diuione fecerunt

præsidum, qui sex sunt numero, tres, cum nonnullis consiliariis. Tholosæ primus præses Durantius, & aduocatus Regius Afis catholici interfecti sunt principio anni Christi 1589. quod vterque veller parere Regi. Quæ atrocitas imputer vt acerbior, multos præses & cōsiliarios, Tholosates ad Montmorancium. Hoc & Aquis Sextiis euenit. Granobletana curia tota est Regia: quemadmodum & prouincia Burdegalense Parlamentum & vrbs in fide regia sunt. Eadem constantia est Remensis curiæ, parlamenti Britannia. Hinc Stas V. potest colligere: auctoritatem Regis non ita vilescere: vt iactatur hic. Cui rei testimonio est, quod Lutetia seipsa ægre tuetur, indigētq; quotannis subsidio: quæ solita est Regibus & vniuerso regno subuenire. Aurelia circumquaque circumuallata est, & vix se sustentat. Hæc sola trans Ligerim qui permeat, imò diuidit vniuersum Franciæ regnū, fœderatos transmittit. Reliqui pōres & si quod est vado per ripā, in potestate Regis sunt, Nantes vsq;. Ita solo traiectu Aurelianensi matuā sibi opem & quidem magno incommodo fœderati possunt ferre. Quod nota dignum est: nam duces militaris rei non ignari sciunt, quare opus sit ad inuasionem regni. Si Rex non esset validior fœderatis, non posset vrbes, quas dixi, tenere circumseptas. Cū autem faciat, quæ indies facit, argumento hæc sunt auctoritatis regiæ & virium in regno, quanquam alia Stas V. de Rege audierit. E diuerso ostendi Stas V. ita euidenter, vt panē digi-
to con-

to contingeret exiguas esse fœderatorum vires, quibus se ipsi propugnent, ne à Rege eiiciantur regno: & propterea coacti sunt implorare auxilium Regis Hispaniarum & Pontificum, qui ante S^{tas} V. Ecclesiam rexerunt. Quo destituti cecidissent & caderent, vt S^{tas} V. poterat cognoscere ex epistola Ducis Menæ ad Regem Hisp. cuius autographum ego Sⁱ V. protuli. Coniecturam autem facere licet ex fœderatorum actione quòd nolint se intra vlnas Regis Hispan. tradere aut dedere vrbes siue flores verius coronæ Gallia: quemadmodum Mercurius Blaetum portum maritimum Britannia: Mena Feram Picardie: & statuit plures eiusdem prouinciæ, vt aiunt: permisitque vt Dux Parmensis in Franciam veniret cū imperio. qui ipsum in prothyro iussit aliquoties inter ceteros amicos expectare: aliquando nec in colloquium admisit cū renunciatum esset ab vno ex his qui à cubiculis sunt, suæ Cels. non esse ocium. Hæc quippe indignitas multū differt ab auctoritate, quam sub titulo vicarij generalis coronæ & ordinum Franciæ vsurpat. quòd videretur exercitum, vbi in Galliam venisset, Hispani cū ducturus. Nobilitate enim generis Dux Parma non superat Ducem Menæ. nec ille à domino suo maius imperium habebat, quàm hic sibi vindicabat. Quamobrem S^{tas} V. potest colligere, si hæc tulit quæ menti generosæ intolerabilia sunt; tulit sui defendendi causâ & inuitus: cū videret se inter hæc extrema medium versari, aut ferendam indignitatem, aut iugum Regis.

Quæ debilitas quòd in oculos apertos facile incurrat, confirmata est inanibus edictis horum, qui opinantur Regem cum vniuerso comitatu opprimi posse: si Rex alius contrà legeretur & magno exercitu armatus dominiũ caperet. Quæ de causâ ego S^{us} V. fufius declarauì, hoc consiliũ capitale esse infinitæ multitudini catholicorum, facere ad euerfionem plurium Monasteriorum, tendere ad solutionem Ecclesiasticæ disciplinæ. tantum abest vt fieri possit. Primum enim legi Rex alienigena nõ potest absq; præiudicio stirpis regię Principũ quibus hereditaria est, successio & corona: vt qui reliqui sunt senatus Parisiensis declararũt, interpretati vocẽ electionis, expressa in potestate eligendi Regis Catholici à V. S^{re} data Card. Placentiæ. Deinde xxviii Iunij, in electione, quæ affectabatur, Infantis ac Archiducis Ernesti. Et in cõnubio reguli Guisij ac infantis adducto à Duce Feriæ in solidum quod commendabat Card. Placentiæ, nomine S^{us} V. Senatus Parisiensis, reiecto rege externo, legẽ Salicam censuit retinendam. Quibus duobus Senatusconsultis satis demonstrarunt: exteros cuiuscunq; sexus sint Principes, ne quidem regnũ ambire. quo nomine intelliguntur omnes, qui origine peregrini sunt, licet in Gallia habitent. Quod si vrgeretur electio: ad eam cogi necesse est omnes regni ordines. quod fieri non potest: cùm Regis sint, duæ Regni tertiæ, vt dixi: & potuit cognosci, in comitiis Lutetiæ habitis anno Christi M. D. XCIII. Nec enim dimidium eo-

rum

rum conuenit, qui legati solent venire, quum Ordines aliàs à Regibus conuocantur: vt ego S^{ci} V. obruli me commonstraturum. Quæ omnia declarât parum roboris esse fœderatis & qui Ordines regni volunt representare. Quod si non omnes sed qui possunt conuocari deberent; nec hoc fieri potest: quia solius Regis est indicere comitia, aut Regentis si per illum stat, qui legitime non alius est, quàm Princeps sanguine coniunctus, cui ius est successionis. quod fit si quando Rex in carcere est, liberi minores annis, & tum consilio consanguineorum Principum, patrum, & officialiū coronæ cogunt Ordines consuluntque negotiis ac gubernationi regni. Hoc ius nulli est horum qui sunt fœderis: quia nullus inter eos est Princeps regius, nullus Officialis regni, ex his quos Reges nostri legerunt. quod animaduersione dignum est. Potestas verò, quam inuasit paullatim Dux Menæ nō æquanda est auctoritati Regentis. Vnde sequitur, quòd nec possit Ordines ciere. Quod autem minor Regente sit Mena, patet. Nam qui in Menū contulerunt istā potestatem, LIIII numero sunt, magna ex parte infames. Accidit hoc 4. Martij 1589. postquā ipse eos legisset 19. Feb. 1589. & designasset consiliarios generales vnionis: quanquam eos nosset rei civilis imperitos, vt quos nō è prouinciis, sed Lutetia legit inter mercatores, nūmularios, procuratores, pastores, theologos Sorbonæ, ex hominibus eiusdem farina: quòd essent factiosi, & sua mandata exsequerentur. In hos vberime dicere

si non molesta foret S^u V. huiusmodi narratio.
Satis igitur mihi est ipse Menę sapiens decretū:
qui omnes vno momento in ordinem redegit, &
veluti ollas pedibus confregit Nouembri proxi-
mo: postquam suo commodo vsus esset. Causa-
batur tamen inscitiam hominum, & malignum
animi factum deprehenderat. His alios subroga-
uit, qui Remp. possent capeßere. Ita inualuit Pa-
ter S^{me} D. Mena. Potestatem verò à LIII viris
præterquā exercitus fœderatorum nullam acce-
pit: cum hac limitatione, donec videretur, quid
ordines in genere statuerent, quorum cētus bre-
ui haberentur. Habiti hi sunt anno proximo tā-
dem, & verè coacti. nec hac de re actum est, vt
facile intelligamus, inter ipsos colludi. At Parla-
mentum Parisiense confirmauit Menę potesta-
tem. Certè sed triduo pōst, cū non esset id, sed
idea veteris Parlamenti: in quod erant allecti,
qui phrenesim seditiosorum exsequerētur. Re-
lictī quippe erant qui essent iudices & aētores.
Reliqui nec audebant hiscere: ne Bastillam aut
Loueram ducerentur in carcerem à procurato-
re Parlamenti, Clericum vocant. quō hic plures
præsidium & consiliariorum Parlamenti duxerat
xvi Ianuarij. cinctus seditiosorum hominū tur-
ma. Et quoniam non aliam potestatem cōfirma-
uit illi quam acceperat à LIII viris, in copias mi-
litares, si ordines ita censuissent: ordinēq; con-
uenerint, nec mentio eius facta sit; sequitur irri-
tam esse. Quod autem ea abusus sit in ciendis or-
dinibus: in donationibus: in confiscationibus
bono-

bonorum feudalium, inter quæ Ducatus meus est Rethellois. quem x x i Feb. 1591. liberaliter donauit Sanctipaulio: cuius pater nihil possidebat præter vilem domum stipula tectâ in vicinia Ferti Gaucherij in Bria: sororum altera nupserat egeno mercenario, altera textori inopi non procul Naugyo in Bria. Eodem modo distribuit aliis alias meas dynastias & aliorum Principum, & hominum quorum magna est dignitas. Præfecit alios prouinciis, submotis aliis & quidem Delfinatu superstiti Montpenserio quem Rex mortuus prouinciæ rectorem dederat. Eodem modo dignitates & officia coronæ ad alios transfudit, etiamsi possessore non vacarent: quamquam à Rege mortuo vnusquisque munera accepisset, ante vltimam seditionem: licet Principes essent aut priuati optime de Repub. meriti & catholici omnes. quos propterea damnavit perfidiæ: quod ipsi in prouincias non abirent. Hæc omnia volui ostendere S. V. tabulis publicis & authenticis, quas mecum attuli: quia nolo huc quidquam producere, quod nequeam probare: ne de me, quod de Mose, Philosophorū aliquis, dicatur: Multa dixit & nihil probauit. Indicare igitur nemo non facile possit, potestatem à viris qui nec rerum nec scientiæ capaces erant, laram non tantam esse, quanta est regentis. Vnde sequitur quidquid fecit hactenus aut faciet vt regens, nec ratum esse nec fore: siue in comitiis siue in actis. Bellū excipio, quod Regibus nostris mouit: cuius generis est expeditio Turonensis,

& magna illa ad Luteriam praelia, quo tempore Rex mortuus venit, eum obsessurus: velitatio Arquensis ad Diepam: praelium Yurense: auxilium, quod attulit suburbiiis Parisiensibus: oppidis vicinis pluribus: & regionibus vt Beaufluo, Mansio, Perchio, Normandiæ. ac Drusio denique, quod Rex noster oppugnavit & expugnavit. Hic Mena fortassis excusari posset: si minus fecit, quàm voluit, quod non eas haberet copias, quibus resisteret Regi domino suo. Hinc videtur: dum cõmendat S^{ti} V. sacerdotiorum Franciæ candidatos quasi id haberet iuris, quod solis Regibus competit: vt inter antecessores tuos & Reges nostros olim convenit. Huius volui admonere S^{tem} V. ne quid oriatur ex eo, quod hactenus S^{tas} V. non modò nominatos à Mena sed cõmendatos tantum dotat sacerdotiis. Existimo Pater S^me euidèter me S^{ti} V. ostendisse, nō pertinere authenticòs ad Menam, habere comitia: sed violati leges & statuta maiorum. Quam rationem sequitur nec legitimam fore electionem Regis, perturbato ordine, in cœtu paucorum, præsertim exteri non sine gravi præiudicio Principum regij stemmatis: apertè contra Senatusconsulta Parlamenti ab ipsis innouati. Sed demus posse electionem fieri: nam demonstrasse mereor S^{ti} V. inutilem fore. & siue Guisius siue Mena aut alius qui hoc regnum ambit, Rex eligatur, non augebit hoc nomen opes eius quibus iam se sustentat & ruetur, Regemque pel-
lere

lere regno nititur. at sumptus, ut auctoritatem
retineat & præ se ferat prosopopœam regalem.
Afferet igitur hæc electio nouo Regi aut Re-
gulo plus incommodi quam commodi, & exer-
citum veluti phantasma ducet ut Galliam subigat
Hispanis cum dispendio libertatis qua sub Regi-
bus suis Franci omni temporum memoria fru-
tur. Cum Rege Hisp. verò qui diu superesse ne-
quit annos natus LXVII. & valetudine laborans
sepelietur nouus hic Rex: finieturque tragœ-
dia, quæ ageretur aliquandiu in Gallia: quia S^{ci}
V. ciuile bellum probatur. Credibile enim non
est Francos subituros iugum externi Princi-
pis: sed imitabuntur maiores qui sub Caro-
lo VII liberarunt se citius dominatione An-
glorum, quam deditionem fecissent: cum sub-
iisset animos, priscae libertatis, sub Regibus
domesticis recordatio. Ac ne quis electioni
Regis aduersaretur, volebant Regem Hispa-
niarum, confirmare possessionem nouo Re-
gi, viginti millibus armatorum: qua manu tri-
duo Regem nostrum eiceret. Recordetur S^{ci}as
V. quid hic responderim. Non concedebam
modò viginti millia sed triginta millia: quia nec
his copiis pelleret sede Regem. Quinimò quò
plures perderet, eò plures amitteret, inani sum-
tu. quod ducibus belli in bello versatis facile
probarim. Hostis enim hostem ad pugnam co-
gere non potest inuitum. Quamobrem si non
utilem, nunquam Rex noster pugnam inibit,
qua secum in discrimen regnum adducat vno

temporis momento. Sed locum castris oportu-
num leger fluuiio, qui vadari nequeat à castris
hostium diremtus. Ita in aciem non cogitur
Rex: hostes cogentur castellum aliquod ten-
tare fortassis. Ad quod Rex admouens exerci-
tum, & castra metans ad quintum aut sextum la-
pidem, hostes coget obsidionem soluere: co-
natis eorum semper infestus. Cùm igitur ca-
piendæ alicuius vrbis spe excident, palatum ab-
euntes, populabuntur sata & obuia quæuis præ-
dæ, ita & totius belli calamitas redundabit in
innoxios & catholicos agricolas: cultissimæ-
que quæ rure passim sunt, monasteria. Minui-
tur interea exercitus inopia & temporis iniu-
ria: donec in Belgium se recipiant iam quar-
tum: si non cædentur, quemadmodum bis ti-
muerunt antea. Hinc manifestum fit non es-
se Regis Hispaniæ, etiamsi quinquaginta an-
nos adhuc viueret, profligare fugareque Re-
gem nostrum. Turbat modò Franciam, dissol-
uit normam ordinis Ecclesiastici: & plebi exi-
tio est. non Hugonotis tantum, vt legati Maiest.
catholicæ præ se tulerunt, absque mandato do-
mini sui (vti opinor) qui satis scit hoc fieri non
posse. Nec mihi videtur Maiestas catholica,
extremo vitæ, terrarum vanitatem ita ambi-
re, vt gloriam cœlestem & beatitudinem æter-
nam amittat. vt periculum sit ei, qui impiera-
tis & crudelitatis tantæ reus, monarchiam Chri-
stianam appetit, lucis breuissima vsura: secus
ac pater eius Carolus v Imperator qui sapien-
ter

ter imperium despiciens, secessit aliquot annos ante mortem, vt Deo seruiret, & precibus animæ consuleret saluti. Cogor itaque dicere, qui Regem inter seculi nostri Principes sapientem noui: generosi certe animi speciem oblata aliquoties occasione dedit, hac aetate in mortis vestibulo, Gallia diadema nequam eum concupiscere, vt Dux Fera scribit ad Ducem Infantadi patrem suum, VIII Aprilis proximi, vt ostendi S. V. Sunt hi ministri quorum effrenis ambitio est: qui foederatos circumueniunt: vt alij Hispani voluerunt antea fallere primarios viros regni nostri. Fuisset mihi admodum volupe Sanctissime Pater: si Cardinalis Placentinus, qui à S. V. legatus interfuit electioni, & in cognitione rerum Gallia, nulli cedit: quod oculatus testis sit eorum, quæ quadriennio hoc euenerunt, significasset S. V. fieri non posse vt electione noui Regis, eiiciatur Rex noster, quanquam formidabilis eum deduceret exercitus: & rationes explicasset Regni curandi ab intentione tua non alienus. vt mala vitarentur, quæ acciderunt accidētque, à quibus abhorret natiua bonitas tua: quibus conforme non est officium Patris omnium Christianorum. Non contra scripssisset lapso Augusto ad nuncium vestrum in Hispaniam, ignem & flammam iterum atque iterum inclamans, quasi vellet totam Franciam incendere, aut furore actutum perdere militari. Prius etiam institit apud Sanctitatem V. vt Infans

aut Princeps aliquis exterus designaretur Rex, Principibus regia familia à successionē exclusis: & vt anathemate ferirentur tot boni Principes, antistites, domini catholici: quotquot Regem sequuntur. Quod vt crimen esse videatur, præterit eos Regem sequi religionis catholice gratia, vt ipse non ignoscat: ac ne diuidatur regnum: qua in re tecum sentiunt. tantum abest, vt hæresim augeant. Sed metus offendendi Hispanos, hosque qui Galliam volunt euersam, deterruit eum à scribendo. Si peruisset excommunicari fœderatorum principes & non hos solum, propter simoniam, sacrilegia, & arma iniusta Stas V. intellexisset eos tales esse, quales sunt, non cœli Angelos. Præter hæc quæ hactenus adduxi debilitatis fœderatorum argumenta visum est hoc addere, quod vnio facile disunitur, & non sit durabilis, vt magister rerum vsus ostendit, & apparuit in fœdere Pij V. Pont. maximi contra Turcas. Quia autem hæc vnio malè fundata est, ea de causâ diu non potest persistere. eoque minus, quod fœderati sibi ipsi diffidunt & inter se dissident. Et quam in diripienda coronâ mirificè conueniant, dum singuli partem veluti spolia capiunt: alter tandem in alterum arma capiet, vt præreptas vrbes eripiant violato fœdere, quod promittant sibi earum dominium aut tyrannidem verius: vt experientia cognitum est & indies cognoscitur. Misera ciuitates dum partium suarum duces veluti capita extollunt, ipsæ colla-

collabantur. Verum hoc vnum commodi ex tyrannide natum est; quod prudentiores ciuium animaduertunt in Rempub. melius & cauent ne quid incommodi accipiat, non immemores quod securi fuerint, sub Regibus, libertatis suæ & priuilegiorum. Mena nunquam voluit reddere Nemourcio Seurum oppidum Burgundiæ ad Sequanam: quia munitissimum est. Hinc inter ipsos ea discordia, vt nec lacrymis maternis compelli Lugdunum potuerit ad liberationem fratris sui Nemurcij, in horrendum carcerem ab iis coniecti, quos sibi statuerat subiugare. Sperat enim fratre captiuo se in fratris prædam arces & vrbes facile inuolaturum, eo autem rendit vt Hispanos alliciat & in sui rapiat admirationem. Quod fratrem excusare potest, Nemurcius Marchione Durfeo vi abacto, Monbrisonem occupauit. In Auernia inuasit Briodem præfecto Dandeloto in idem ergastulum coniecto, in quo nunc detinetur: quanquam eadem fortuna duceretur. Tentauit Auloniam & Mascon oppida, quæ erant in fide Menæ. Ita & Baro Theuiffa Castilonium ad Sequanam. Sanctipaulus hoc ipsum diu ante molitus est & indies molitur. Nec hi soli sed plurimi fœderatorum hisdem artibus nituntur: idem enim omnibus propositum est, cum nec habeant, nec velint habere Regem. E diuerso catholici regales non usurpant in vrbes imperium: quod seruatum velint patriam sub maiestate Regis. Quod dum fa-

ciunt, nihili faciunt quæ indies belli calamitas aduehit contenti gloria nominis & memoria apud posteritatem, se impedimento fuisse factiosis hominibus & patriæ transfugis, perniciofa consilia ne executioni mandarent. Quandoquidem verò Sanctitas V. declarauit mihi se esse obligatam fœderatis: hos ducere veros filios suos quod religionem catholicam semper defenderint: nos verò vti spurios ex ancilla, quod illorum facta æqua & pia: nostra autem scelestæ & iniquæ: volui hic adiungere, quod respondi Sanct. V. in vltimo colloquio, 2 Ianuarij, vt melius de nobis, quàm antea existimet. Explorandam censiui originem seditionis postremæ à fœderatis concitata: mense Ianuario anno Christi M. D. LXXXIX. superstitæ adhuc Rege: quo tempore actum est de Rege in ordinem redigendo, & primaria regni officia diuidentes sumlerunt arma: non contra Hugonottas, quorum decem vno occiderunt genere illustrium: sed contra Regem dominum suum Christianissimum & Catholicissimum: vt facta eius testimonio & erunt semper in posterum: à quo cum summis beneficiis erant ad honores & præfectoras euecti: absque vlla causâ probabili: contra leges diuinas & humanas: secus ac concionatores obiciebant Hugonottis quo tempore bellum gerebant contra Reges nostros. vnde in Ecclesiam Dei, & miserrimam plebem catholicam hoc proximo quinquennio nihil non mali, caedes, rapina, sacrilegia redundarunt. Quod
non

non accidisset, si solum Regem essent aggressi, aut religionis ostendendæ caussa, Delphinatum vel Pictauiam sedes Hugonottarum: vti publicabant sibi esse cordi. Aequa erat catholicorum conditio, & fuisset ita æquior: si Rex ipse in prouinciam venisset, vt mihi facturum se receperat, quando exercitum mihi in Delphinatu tradidit: vbi ne me præferam, non minus rectè partes meas egi quàm Mena. Ex his liquet Sanctissime Pater, quòd principium huius belli non eruperit ex zelo religionis, quòd fœderati arma sumserint non contra Hugonottas, sed Regem. satis gnari à suis concionatoribus obiectum Hugonottis: quòd non liceret priuata auctoritate bellum suscipere contra Magistratum. Iam cæso Rege quanta erat omnium alacritas? hinc autem penetralia cordis parent. Si animo pio & iusto ad rem gerendam accesserunt, quid totos menses decem nullum designarunt ex stirpe Regem? postquam Regi ante mortem Ianuario & Februario M. D. LXXXIX. opinati sunt regnum se abrogasse. Clam non est quid de corona deliberarint: nec ante Nouembrim detulerunt eam Card. Borbonio captiuo tum, nunc mortuo: postquam spe excidissent eius coronandi: quem oprabant Regem, quod Rex hic noster suburbia Parisiensia quamuis munita expugnasset; & immineret vrbi. Dicam quoque illos tum Principem illum salutassee Regem inuitos: quod hoc nomen in sanguine regio ode- rint: vt satis demonstrarunt, cum mortuo Car-

dinali 1^a Maij 1590. nullum postea eiusdem
stemmatis Regem voluerint. poenitēque ele-
ctionis, quod videntur ius regnandi veluti he-
reditarium Borboniis confirmasse. Quinimō
vt delerent nomen & memoriam huius optimi
Principis, quem Regem habuerunt; iusta ei
non soluerunt; non luxerunt mortuum. La-
crymabile est sed verum quod hīc referam.
Guissia minor neptis Cardina. Guisij, iussu ma-
tris Guissia vestem mutarat; qua eam Me-
na exiit nono die luctus. Qua ex re conici
potest, vt memoriam eius colant, qui se per-
didit, vt ipsos eueheret. Ita compensare so-
lent beneficia: qui vtilitate sua tantum ducun-
tur. Quod autem ita se res habet, videre est:
cūm prācipui dūces fōderatorū, Regem a-
gnoscant; quando ipsius beneficio indigent,
in bonis feudalibus: ad ea, immunitate, com-
meatu in rem suam, aut domesticorum, quan-
quam in Regis & qui Regem sequuntur, bona
quotiescūque possunt, irrumpant. Aliunde
potuit S^{tas} V. fōderatorum animos denudare:
cūm audiuit familiares Regis Hisp. petiuisse in-
fanti quæ est primogenita domini sui, regnum:
aut, si hæc repulsam pateretur, Archiduci Etne-
sto consanguineo: quod si impetrassent, exclu-
debantur regiæ domus Principes. Quin & ipse
Guissus regnum ambiit: quem ambitione vicit
Mena, prāualēs patruo in electione. Nemurcius
desiderium suum in libello reclusit, quem Baro-
ni Thenissæ dedit ad Menam vt ipsi proximus
esset

esset in petitione. Postremò nō celauit animum
Dux Lotharingæ, quod sibi vt principi fami-
liæ & Dynastiæ, tanti honoris prerogatiua de-
beretur. Quid Argentorati factum sit, nō reno-
uabo: quia Stas V. mihi dixit, se negotij factum
esse certiore, & indignè ferre pacem factam
cum Protestantibus: diuisam Episcopam eius ci-
uitatis, quam filio Lotharingi in fidem ac tute-
lam S. Sedes consignarat. Hoc dicam modò St
V. si Lotharingæ Duci pax Galliæ probatur, quæ
ipsi cum honore oblata semper est, paternam
ditionem eodem tēpore omnem recipiet: red-
dat quæ sunt Franciæ. imò retinere aliqua pore-
rit, quod antè ipsi licuit quoque. Quod dum
faciet, nec Bouillonius, nec alius regionum ipsi
negotium facesset. Sabaudiæ Dux ius sibi in Pro-
uinciam & Delphinatum vendicat: Mercurius
vt dotem vxoris, vsurpat Britanniam. Alij in alijs
præfecturis regnant, officiū in dominium com-
mutantes. Quemadmodum igitur si solo illisa
esset, coronæ flosculi legerentur: haud aliter tātū
regni opes & vires in ruinam inclinati, certatim
occupant. Sed Deus, qui hactenus regnum con-
seruat, perniciofa consilia auertet: & nobis auxi-
lio erit, contra eos, quemadmodum fuit contra
omnes, quotquot Reges nostros oppugnarunt.
Nihil enim aliud nobis propositum fuit, quàm
religionem Catholicam curare: coronam tue-
ri, Reges defendere in omni hactenus bellico
tumultu. Huius fidei testimonia corpore ipso
nonnulli circumferunt, veluti honoris cōpensā-

tionem: à qua non possunt se semper iactare fœderati. Quâti iam refert, nos Regi subsidio fuisse, vt ad Ecclesiâ se reciperet? Hæc enim laus ad fœderatos nō pertinet. quanquā magnos exercitus in Franciâ attraxerint, hoc non potuerunt: quid si noluisse dicam? qui religionem ausis & factis prætendunt. Regales Catholicos aiunt debuisse mortuo Rege ad Fœderatos trāsire, regemq; Catholicū mutuis suffragiis nuncupare: non hunc sequi tum non Catholicum. Respondeo, si Rex non esset sceleratē interfectus, huc ventū non foret. Deinde æquū non erat, vt tot Principes regiæ originis, aliq; , tot officiales regni, tot illustres Domini, tot nobiles viri, tot duces & milites ad eos se reciperent: ex quorū globo venerat percussor Regis: quē votis in celū inferentes pœnē Diuū appellarunt: cuius statuam colūna marmorea volebant in tēplo Parisiensī subleuare, Deū certē vſitato hymno laudarunt, tormenta disploserunt, pyras lætitiæ signa vicatim accenderunt, nō secus ac si corona humilapsa in ipsorū capita resiliisset. Qua re ostenderūt se cōscios sceleris, negligere decorum, nec facere officium frugi famulorum: ad quos pertinet vindicare necē Regis & Domini sui. Erat à ratione absōnū quoq; , si tot Principes viri partim regiæ, partim alterius familiæ subiecissēt se Menæ, propagini gentis Lotharingicæ, qui nullū habebat imperiū, præter illud inauspicatū, quod dixi à lxxxx. viris ei delatū. At xi. Aug. post necē Regis edicto omnes quidē ad se conuocabat sub pœnā
confi-

confiscationis bonorum: impunitate his propo-
sita qui trāsirent. Hic tanquā in nos regiū habe-
ret imperiū, dicebat, volo, siciubeo, sic mea vo-
luntas est. Quām honorificum fuisset nobis, i-
mò quām ignominiosum: quām acerba animi
affectio, si recentem Regis necem vel leui indi-
cio cōprobassemus? aut quod tueri defendereq;
nos oportet, in Regni diuisione ipsi essemus af-
fensi, qui in partes distractū volebāt ex peregri-
nis subiectum, nobis, inquam, qui volumus esse
& à posteris haberi veri & genuini ciues? Nemi-
nem reor virum bonum hoc nobis cōsiliij datu-
rum: vt faceremus, aliquid præter dignitatē no-
stram, & Regis in nos merita: contra auctorita-
tem Principum regij splendoris: quorū alia lon-
gè conditio est, quām Principum fœderis, imò
laudaturum crediderim cōstantiam nostram, &
fidem, per quā nō licuit nobis aliter facere. Ani-
maduertat igitur S. V. si videtur, nobis fuisse oc-
casio cum iis nos cōiungendi, quos nulla sangui-
nis regij tangit affectio: quibus curæ non est sa-
lus Regni, aut partium nostrarum, aut populi,
aut postremo regulæ ac disciplinæ Ecclesiasticæ:
vti apparet. Si nos eadem moueret ambitio, nos
ipsorum copiis vires nostras cōiunxissemus sub
signo crucis rubræ. quo labaro vtuntur: potera-
mus. n. venite in portionem fragmentorū regni.
Sed quia abhorremus ab huiusmodi conatis pe-
stiferis & indignis verè Franco: imò quia nobis
decretū est sustinere coronā regni vsq; ad vltimā
guttā sanguinis: nec cōmittendum iudicauimus.

quantum in nobis est, vt nostro ductu, nostra ignominia exteri in regnum veniant aut Hispani Gallia dominetur. Censui necessarium S^{me} Pater, hoc iam iterum repetere, vt nos à fœderatis distinguat: & cognoscat hos non esse columnas Ecclesiæ & Regni: nos vtriusque perduelles & transfugas. Quantum discriminis est inter hanc urbem & vile aliquod castellum, tanta nos dignitate illos excedimus. Quare ne præferat S^{us} V. illos tot Principibus, Officialibus, Dynastis, aliisque personis Catholicis magnæ dignitatis optimè de patriæ meritis: nec præferet, si acta præclara consideret, & illustria ausa pro Rege, regno & ipsa religione Catholica: cognoscet enim hæc magna, heroica, laudabilia quo tempore illi erant in scholis aut tyrones: plerique nostrum eramus duces & quidem pugnantes contra Hugonottas, Hac de causa supplico V. Sⁱ pro omnibus Catholicis regiis, vt ne nos ducat spurios filios & desertores religionis Catholicæ & Regni: ipsos legitimos & vtriusq; munimetur. nunquam nos eiusmodi eramus, & Deum testamur, nos defensuros, vtrumq; quamdiu vita suppetet. Hinc nobis acerbum fuerit, præ illis nos à Ste V. negligi & contemni: qui maiore gloriam meremur à S. Sede, propter sinceram & candidam intentionem, quam secuta est actio præcella, & omnibus cognita, qui à perturbatione liberi sunt, præsertim qui æquo animo tulimus, conuicia & criminationes antecessorū S^{is} V. quæ vestigiis suorum hactenus insistit. Quod
si in

si in instituto persistit, & nos repudians, aduersariis fauet: in exitium & ruinam nostram: hoc in primis fieri non poterit: deinde vereor, ne exorbitet, qui iam adhuc libero animo sunt, quod pro veteri pietate, quem debet S. Sedi honorem deferant, sperantes à Ste V. paternos amplexus: id vt fiat, ego supplico S^{ti} V. sin minus, vt boni consulat S^{tas} V. hanc meam admonitionem, ne me polluat, si quid tristitis postea euenerit. Cum satis superq; declarauerim S^{ti} V. non posse Regem eligi, quin violetur prerogatiua regij stemmatis Principum: & simul leges, instituta, senatusconsulta: nec, si posset, allaturam electionem plus comodi nouo Regi quam habet hoc tempore. Quod nihil regij habebit, prater voluntatem. & propterea sine tuo & Regis Hisp. auxilio corruet. Nec maximis copiis confirmari in regno poterit: nec Rex noster nobiscum expelli. Quin imò quod tota hæc negotiatio dissoluet ordinē Ecclesiasticum: infringet religionē Catholicam: causabitur mille sacrilegia, stupra matronarum & virginum: incendia oppidorum, cædes impias & crudeles innocentium Catholicorum: inflamabit effrenatam ambitionem eorum, qui conantur diuidere coronam. Quod hæc nō sit vera ratio instaurandæ religionis Catholicæ: conseruandæ suo Principi coronæ. Cum præterea ostenderim S^{ti} V. alia esse facta Catholicorum regaliū, quam rata est S^{tas} V. quod meretur aliam existimationem, si S^{tas} V. cupit eos in officio retinere. Cum satis clarè exposuerim statum

Regni Galliarum ut S. V. pluris faceret personam atque auctoritatem Regis: suscipereque ambabus vlnis negotium de quo eram acturus, & de tota re melius statueret, quam deprehenderam S. V. deliberasse prius, atque pedes essem oscularus; ego in fine colloquii quod mihi obtigit cum S. V. die Iouis, qui erat xxv. Nouemb. inuestigare volui: si S. V. decem dierum spacium mihi esset prolatura, ut festinanter legationis meae causam exponerem; aut commodiori tempori reseruarem. Nam labebantur dies x, & sine fructu: si eo die nihil agere, quod die Veneris & Sabbathi omnes audiantur: multa que possent euenire, quae mihi ianuam redeundi praeluderent. Quamobrem supplicavi S. V. ut mihi sententiam aperiret de tempore, quemadmodum antea petiueram, extendi, vespere quo veni xxi. ac xxxiii. & S. V. promiserat responsum. Ad quae S. V. dixit, se deliberaturam: Mihi, inquam, videtur S. V. satis temporis fuisse à Dominico die xxi. ad deliberandum, quod dedissem illi occasionem magnam assentiendi supplici petitioni meae. Petebam igitur, ne me in aliud tempus reiceret: ne forte x, dies antea praeireant, quam ego Regis mandata peragerem. Cum ne quidquam idem agerem, nolui tardare, sed fidei literas, quas Italicè versas habebam quoque, manu regia exaratas reddidi, dicens me à S. M. missum ad S. S. ut nunciare conversionem & gaudium Regis, quod ad unionem Ecclesiae Catholicae, Apostolicae, Romanae redisset: extra quam cognoscit salutem non esse in qua

in qua promittit se victurum atque moriturum.
Quod S. Sedi deferat omnem obedientiam Filij: præstabit auxilium, quod antecessores eius
inprimis S. V. quam honorat, & maximi facit,
supplicans, vt boni consulat delatum meo inter-
uentu officium: faciat compotem benedictio-
nis suæ & absolutionis, quibus opus ipsi esset,
cum mandatis tuis, quemadmodum ex libel-
lo perspicuum est, quem obtuli Sanctitati Ve-
stræ die Dominico v. mensis vltimi. Asseuera-
bam quoque si non bella remorarentur ciuilia,
se venturum huc pro sua erga S. V. affectione:
quandoquidem non esset integrum, elegisse me
quo neminem inter Principes habebat secun-
dum consanguineos hac legatione digniorem:
vt ostenderet se honoratam inprimis velle San-
ctitatem V. Quanquam me indigeret istic, ius-
sit tamen hoc iter facere, vt intelligat Sanctitas
V. si potuisset clarius animi erga sanctam S. in-
diciu edere, se facturum, quemadmodum re-
stantur tabulæ mandati, actionis & binæ lite-
ræ, quas sua manu scripsit ad Sanctitatem V.
vnas reddidit Cliellus x i i i. Septembris, secun-
das ego, sperans fore gratam Sanct. V. conuer-
sionem, humilitatem, honorem, quem deferret
tibi. nec dubitans, quin pœnitentem suscipies,
& præceptis spiritualibus instrues. Ac vt intelli-
geret S. V. conuersionis modum, misit mecum
tres Prælatos cum literis & potestate, qui inter-
fuerunt cōuersioni, quos vt adducere mihi lice-
ret in cōspectum S. V. cū primū me audiret egi

supplex, promittens gratā fore S^{ti} V. oratione illi eorum. quod habita sit ratio magna S. Sedis & S^{ti} V. nec venisse dicebam, vt contradicerent, sed humiliarent se coram Ste V. dicebam interposita cautione. Sed S^{tas} V. dixit rem constitutam secum mihi esse nunciaturum. Expectanti mihi responsum superuenit præfectus horum, qui tibi à cubiculis sunt die lunæ, qui erat xxix. & mihi à Ste V. mandauit, si conuentam eam vellem, audirum benignè: satis enim se memorem actōrum, & desiderare, vt ego memor essem suorum dictōrum quoque. quod superest vt iter maturarem: ne diuturnior mora eos offenderet, quos iuste ferret: & qui veneram vt priuatus ne salutarem Cardinales. Quod ad tres Prælatos attinet, nolle se eos ante ad pedes osculandos admittere, quàm se exhiberent Cardinali S. Seuerini: qui est præses Inquisitionis, & magnus Pœnitentiarius. Quo nūcio valde sum exanimatus S^{me} Pater. nec credebam à tua bona voluntate proficisci: sed pestifero consilio, q^d expelleret ex v^{rb}e, neglecto tātī momēti negotio intra dies 8. cū de tempore noluisset mihi antè voluntatem suam declarare. quāquam eam rem tractarem, quæ non modò tam citò peragi, sed nec incipi quidem posset. Videbatur etiam S^{tas} V. os mihi claudere præter morem maiorum, dum vetor Cardinalibus exponere mādāta Regis Domini mei. Iam Prælati cogebantur in labyrinthum. Quocirca rogavi internuncium, vt mihi scripta ista mandata traderet: materiam
vberius

vberius de re considerandi. Excusauit ille se, quod S^{tas} V. id non mandasset. Peteret igitur rogauit à S. S. nec dedignaretur ad ea responsum exhibere Sⁱ V. sub occasum solis venit ad me Card. Toletanus, & inuecto sermone de Prælati-
tis, censebat à dignitate S^{tis} V. alienum, quod controuersia posset incidere, vt causam suam vellent tueri: antequam censuræ Card. S. Seuerini se submisissent. Respondi hac de re mecum egisse præsidem familiarium tuorum, & me petiuisse vt S^{tas} S. voluntatē suam tabulis explicaret, vt paratior essem ad deliberandum. Hic ille ne expectarē quod S^{as} sua omninò ita statuisset, & mnemonicò opus non esse in re facili. repetiuit quē quod ille, vt in salutatis Cardinalibus conualarem. Mandata dixi hæc grandia esse & digna literis. Vbi Cardinalis, qui acuti iudicij est, cognouit me tabulas petere, quibus me Regi meo purgarem, dixit se non arbitrari me eas à V. S^{te} impetraturum, S^{tem} V. lubentius me admissurum ad colloquium. Quod salutatis Card. nihil mihi cōmodi adferret præter molestiam. Ego contrā, quod ex re mea esset, volūtatis regię certiores fieri Card. qui Sⁱ V. à consiliis sunt. At ille negauit S^{tem} V. obligatam eorum consiliis: & iam statuisse de re quam tractaram. Quid, inquam, statuit non auditis Prælati? Cardinalis ad priorem suspicionem, quod cum Nauarreo versati essent, lapsus negabat à V. S^{te} admittendos priusquam censori se purgassent. Ad hæc ego per eos hoc non stare, sed per me quem iussi essent

sequi, vt à me exhiberentur S. suæ, reddituri rationem eorum, quæ Clerus censuisset in conuersione Maiest. S. conformia sanctis decretis, constitutionibus canonicis, cum respectu S. Sedis, nec dubitant, quin S. V. inueniret Clerum nulla in re discessisse ab institutis S. Sedis. Quod si qua in re errassent, ptebāt veniam cum summa obedientia S. V. tantum abest, vt arrogant sibi aliquid, aut moturi sint Sanct. V. quæstionem. Quare nec necessarium, vt accedant Cardinal. S. Seuerini. Hic ille ne detrectarent Card. S. Seuerini iudicium. quod non erit ipsis incommodum, sed cognoscendæ causæ gratia expetitur: vt omnis ansa controuersiarum quæ coram moueri non deberent, ita tollatur. Respōdi eos non disputaturos, qui se submitterent iudicio & mandatis S. V. & argumentis superioribus noua attexebam: nihil omninò in opinione, ad quam noua quoque argumenta afferebat, Card. perstitit. Vnde mihi suspitione orta Prælatos peti ad decipulam, non ad causæ declarationem, dixi Prælatos meæ curæ creditos, vt eos ad S. suam adducerem: nec Prælatis quidquam licere meo nisi iussu: nec iussurum quod ipsis foret dedecori, mihi ignominia: quod autē pertulissem iniurias, in causâ est magna humilitas Regis erga S. V. & mea patientia: qua mihi spes erat Sanct. V. fore nobis benigniorem. Quod nollem Prælatos dedere, vellem potius capite truncari, & in quatuor frustra dissecari. propterea supplicabam ei, vt intercederet pro me apud S. V. & Prælati-

tis im-

tis impetraret accessum. Ita mihi cōstitutum vi-
 dens Cardinalis, aliis de rebus sermone inuesto,
 concessit, vt eius certiorē redderem S. V. &
 cuius ipsum rogaram, vt tabulis præcep̃s ille abi-
 tus mihi mandaretur: & negata Cardinalium sa-
 lutatio, tum quoque repeterem. Cū sperarem
 fauorabilius responsum, rediit Præfectus fami-
 liarium, die Martis sequenti, qui fuit 13. No-
 uembris, & nunciauit in sententiā persistere
 Sanct. V. de non admittendis Prælatīs ante exa-
 men. Cardinales ne inuiserem, abiturus prope-
 diem: nec esse quod agerem cum S. sua, qui vē-
 nissē vt priuatus, non acturus negocia Nauar-
 rei. Si velim tamen ipsum adhuc conuentum,
 per se non stare. Hic orauī vt liceret adducere
 Prælatos, deprecabar ignominia censure, quam
 non essem laturus: cū mihi honos potior sit
 vita. Inuisere autem quōd velim Cardinales, fa-
 tis causā esse S. V. cognouisse ex literis Regis, &
 oratione mea: quæ digna est iudicio Sanct. V.
 & sacri collegij Cardinalium. Hic interrogauit
 me internuncius num Pater Posseuinus inter-
 dixisset mihi iussu S. V. negotio Nauarræi. Ne-
 gans adieci, si Sanctitas V. ita iussisset, fecis-
 sem quod decebat me. & propterea rogabam,
 vt supplicarē Sanct. V. ne iustæ petitioni aduer-
 saretur, aut me intra dies decem cogeret, fa-
 cturum se recepit. Veritus autem sequenti ma-
 ne, qui dies erat Mercurij, & inter decem vlti-
 mus, ne sine fruge mihi laberetur, quod obla-
 tum nō accepissem colloquium antè, quā per-

S.V. liceret mihi adducere Prælatos, nisi Niuolonum ex Præfectis aulae regiae vnum ad præfectum familiarium, qui tibi à cubiculis sunt, ut cognosceret voluntatem S.V. præcipuè de Prælatis, & ego me accommodare necessitati. Quam cum nequiuissimè intelligere: nisi eodem officio fungi Alexandrum Elbenum, die sequenti, qui erat Iouis à prandio: nam mane remiseram Niuolonum. Is tandem nunciauit colloquio designatum mihi diem Dominicum sequentem, præteriti mensis quintum, ad cætera petitionis meae capita, responsi nihil. Quid facerem? obtemperandum censui S.V. & tempori. Cum dies aduenisset, ego ad S.V. sperans responsum ad supplices preces meas, quæ statim de me queri cœpit, quod Prælatos ad Cardinalem S. Seuerini ire non sinerem: cuius vultum si pauerent, per felicare dixit, accederent Card. Aragonium caput congregationis Gallicæ. adiungens se valde mirari, mandatum suum negligi. Hic ego mihi dixi ius esse in Prælatos: quod quamuis copiosius Cardin. Tolerano declarassem, repetui tamen, me non permitturum Prælatis, qui in fide mea essent, quidquam præter ipsorum dignitatem. quod mihi posset esse dedecori. Quod tantum mei contemptum, æquius tulissem, hoc accidisse: quod sperarem humilitatem meam, illicem fore clementiæ S.V. & conciliatricem negotio meo beneuolentiæ suæ. Alienum ab officio ducere & dignitate mea: si prælati alios adire pateret quàm ad quam missi sunt, S.V. Si tamen

men videretur S.V. admitteret illos prius tantum ad osculum pedum, & breue colloquium, me non repugnare, quin ad vnum ex nepotibus Sanct. V. mittantur, vt qui seruiant Sanct. V. & eam repræsentent coram Cardinale Aragonio, si placet, & aliis Cardinalibus, vt in alia difficili caussa, vltimo colloquio petebam. Hoc longè tolerabilius fuerit, quàm eos ad alterutram congregationem facessere. Quod non non potui probare S.V. respondit enim se in eos animaduersurum, si non respectu mei: quemadmodum postea, vt accepi, euenit. Nam venit ad me Cardinalis Toleranus à vestra Sanct. die veneris, septimo Ianuarij, cui dixit placere, vt Prælati accederent nepotes tuos coram Cardinale Aragonio, & Cardinale S. Seuerini. præsentem ipso, relatuos audita V. S. nec antea videri consonum rationi, vt Sanctitatem V. accederent: quam Sanctitas V. cognouisset eos alios esse, quàm suspicaretur. Respondi quo prius modo nihil Prælati licere præter iussum meum: ac idè petebam eos antè ad pedes V.S. admitti, quàm ad nepotes, non differendi caussa, sed finiundi mandata, ratus postulata mea esse, quæ propter æquitatem Sanctitas vestra mihi non negaret. Hic Cardinalem dicere non admissos, vt legatos: & propterea vt priuatos non recipi à Sanctitate sua, si non antè reddidissent rationem actorum. Ad quæ ego, licèt Sanctitas V. eos non agnosceret legatos: esse tamen legatos, quòd haberent mandata legationis. &

me eos habere pro legatis, nec mutare animum, etiam si vitæ periculum & horrēdi corporis cruciatus intentarentur. Moderatē hīc Cardinalis de S. V. locutus petebat, si S. V. vnquam supplicasset hac de caussa, arbitratus me postulasse à S. V. vt cum nepotibus suis tantūm facultas loquendi daretur: non autem prius cum S. Vestra. Respondi me semper instituisse, vt ad pedes Sanct. V. Prælari admitterentur: vt mihi restis esset V. Sanct. & in eo versari negotium, non mihi imputaretur, si quid Prælati accidisset. Nec me iam de eo sollicitum, cūm Sanct. V. statuisset me absque responso dimittere. Adhæc Cardinal. se consilium meum ad S. V. perlaturum; quem nō putabat suum mutaturum, vti redidici. Dicam igitur S. Pater, & cogor dicere, iniquo animo ferre me, cui non licuit Prælatos ad S. V. adducere. Nam ad pedes abiecti, declarassent Regis nostri conuersionem, Cleri obseruantiam erga S. Sedem, respectus enim habitus est Sanct. V. cui auctoritas suprema cessit. Non potuisset non gaudio perfundi: cūm audiuisset non modò acta, sed & ordinem, aliterque sentiret de Rege & Clero, quàm ab aliis informata est. Quæ omnia eò pertinebant, vt S. V. sententiā mutaret: nec mihi in caussa tanti ponderis, singula negaret. Frustratur igitur spe adducendi Prælatos, vti contendī negotiorum caussa & salutandi Cardinales, in colloquio die quinto mensis præteriti, & iussus facessere vehementer dolui, vt par est, taceo quòd semper nega-

negabat S. V. Regem ritè conuersum, fidem-
que nulli mortalium esse habiturum, nec cre-
diturum, si non Angelus de cœlo in aurem in-
fufurraret. Cùm hæc spontè diceret S. V. satis
animaduerti, quòd Regem non absolueret. Do-
lui, vt dicebam, nec æquè ferre poteram rem
mihi cum S. V. intercedere eo modo, qui lon-
gè discrepat à dignitate Regis. tamen ne per me
staret, quin animo esset tranquillo, & vt omnes
intelligerent me nihil omisisse, quin voti com-
pos Rex fieret; nolui prætermittere occasionem
colloquij, quòd verebar postremum fore, vt si
nihil aliud facerem, facerem saltem imperata re-
gis mei. Ac vt flecterem animum S. V. ad peti-
tionem meam supplicem; ego in genua prouo-
lutus ante pedes suos, supplicauì humillimè, vt
Regi meo pœnitenti ea mandaret, quæ Præla-
ti dictarent, cùm eiuraret hæresim. Nam subla-
to omni alio remedio, ad Sanct. V. remiserunt,
vt verum IESV CHRISTI Vicarium, peti-
tum veniam errati, & absolutionem. Cùm au-
tem negatione sua viderem interrumpi oratio-
nem meam, augebam preces iunctis manibus,
& poscebam absolutionem in nomine Domini
nostri IESV CHRISTI: qui sanguine suo in cru-
ce sparso redemit humanū genus, quin & man-
cipatum Idolis. Adducebam exemplum Pastoris
Euangelici, qui palantem centesimam quæsi-
tum abijt: Patris qui filio prodigo it obuiam. Per
ipsum nomen Clementis, quod cum Pontifica-
tu sumpsit, S. V. rogabam, vt clementer ageret

cum Rege protuli mādata à Rege subscripta, sigillo munita, à Reuolio Secretario Ordinum signata. Recidi in terram, osculum fixi pedibus, vt humilitate mea ad æquissima postulata exorarem mitius responsum. Cùm nihil moueretur Stas V. cœpi deplorare calamitatem meam, qui cùm hoc rigore viderem ad bonos Francos esse redeundum. fudi lacrymas, quas vidit Stas V. me extergere, altum traxi suspiria. In hac mea perturbatione animaduerti natiuam bonitatem Stis V. quæ miseratione ducta erexit me. Sed cùm in Regem animum non mutaret, offerre Sti V. libellum supplicem meū volui (exemplar ad finem adieci) cuius argumētum erat, oratio mea: quod austeriori responso non contentus vellem Sti V. relinquere occasionem consultius deliberandi. Rogabam verò Stem V. vt dignaretur legere mitigare rigorem suum, & me facere certiorē volūtatis suæ. Ad singula Stas V. clementer respondens, leuauit non nihil animum meore. Ita finito colloquio discessi. Cùm autem postridie, quemadmodum antè cōsueuerat, me audito, nō coegisset duas congregationes, quod accelerāda missionis meæ causa fiebat, in spem veni mitioris responsi. Sed vbi relatum mihi est in concilio, quod habitum est die lunæ, qui erat xx. mēsis. Stem V. in absolutionem Regis nullo modo cōsentire, incredibili dolore sum affectus. Interea cognosco Montoriū, qui venerat à Cardin. Placentino & Mena, satis gnaris animi Stis V. in Regem, hoc agere, vt me hic inanibus dilationibus

tionibus impediret, quòd mea præsencia Regi
 utilis esse posset. Ego igitur ne luderer, misi die
 Iouis 22 Mensis ad præfectum familiarium cu-
 biculi libellum, quo petebam. ne in colloquio
 sæpius essem molestus, respõsum S. V. scriptum:
 vt mihi facultas esset præcisè declarandi Regiæ
 Maiest. Pontificiam voluntatem. Is operã pro-
 misit. Cupidè expectantirespõsum promittit
 colloquium dominico die 2 Ianuarij. Prius non
 posse me admitti. quòd sacra faceret Natali S. V.
 & aliis negociis impediretur. Ad hæc nunciare
 Niuolonum volui, me non molestum fore S. S.
 in repetendo colloquio, sed petere respõsum
 modò. & propterea urgere. Hic calcitrare præfe-
 ctus familiarium: quod S. V. respondisset se corã
 daturum in primo colloquio respõsum. Quid
 consilij? accepi quod dabatur: constringebar e-
 nim necessitate. Accessi postquã dies colloquij
 aduenisset, & ad pedes S. V. abiectus, reuocabam
 ei in memoriã binas litteras manu regia exaratas
 S. V. redditas vnas à Cliello XIII Sept. postero-
 res à me 25 Nouemb. Obtulisse me libellos sup-
 plices duos, priorẽ mea manu, posteriorem cõ-
 mendasse præfecto familiarium cubiculi. Ad lit-
 teras & libellos, equum censebam, vt S. V. rescri-
 beret nõ tantum responderet: quemadmodum
 in causis grauioribus solet obseruari. Huius e-
 nim causa me huc venisse testes erant ipsæ litte-
 ræ: redire sine litteris vt putidũ fuerit ita & igno-
 miniosum. Quis enim non iudicarit mea id cul-
 pa vel ignorantia accidisse: cùm nec defunctus es-

sent, qui me à S. V. habitum pro amente aut infante iudicarent: cuius me meritorè puderet. quàm nihil grauius ferrem quàm Regi nihil molestaminis, nihil spei ad salutem animi allaturum. Quibus autè me oneraret, quì verba possem ad Regem perferre? quì Regi fidem dictorum facere? quì non haberem à S. V. litteras fidei? Ad hæc respondit S. V. se litteras non dare, ne ipsius epistolæ idem eueniret, quod bullis & actis antecessorum acciderat. Turij enim Vulcano tradiderant. Præterea se indies cum legato Regis Hisp. de negotiis maximis & aliis agere, qui tabellas non requirebant. Quod coram in Polonia de rebus maximi ponderis absque codicillis tractasset. His de causis orationem quoq; mihi satis esse contendebat. Contrà ego concedens ad litteras commendatorias & id genus alias solere interdum non rescribi: mihi negabā satisfieri voce à S. V. posse, cui non tantum litteras obtulissim & libellos: sed cui amplissimis verbis explicassim conuersionem Regis mei petentis absolutionem ad salutem animæ & concordiam cum S. Sede. Quod metueret idem litteris ac quas pater Alexāder Abrahamus pertulit ad Card. Gondyum, nullā habere rationē. Quia aut statuerat scribere vt vicarium Dei decet: quod dum faceret quid vilius metueret offensam? Nam quod æquum est, & omnibus idcirco probatur, id nemo in ignē coniicit: aut si alienum ab officiis clementis & iusti patris, mitigaret atq; corrigeret. Persequēs sermonē, dixi M. S. respectu S. V. quā
hono-

honorare cœpit, post xviii mensem, impediuisse: ne quod Parlamentum pronunciaret sententiam de potestate in electione Regis, Card. Plantentino data: quanquam ipsum ex diametro petat. Sed tuam pluris auctoritatem, quàm vtilitatem facit. Prohibuit certè in vniuersum ne curia Regni dignitatem contra potestatem S.V. defenderet, vti consuetudo fert. Chalonij iam cœperant sententiam ferre ante mandata regiarum acceptis represserunt impetum iam secundo decretæ. In hac constantia persistit: quanquam & S.V. & legatus Parisios missus nullam prætermiseritis occasionem irritandi Regis. Hæc S. Patet mouere deberet animum ad placabilitatem: quòd voluntas Regis Franciæ sit & ingenua, non seruilis aut vtilitare ducta. Quanti iam facit Sanctitas V. Principem cuius exemplum sequuntur infiniti qui nunc vagantur. & hæc dicens iterum ingenua prouoluit etiam atque etiam rogauit vt precibus meis annueret. Quandoquidè in opinione sua S. V. permansit non credens verè Regem meum esse conuersum. petui vt mihi declararet quid factum vellet in testimonium veræ conuersionis. Huius, inquis, quos hætenus fecit, contrarium. Ego verò facere coactum ante quædam, quibus contraria facere iam non posset, nec esse Theologos, qui illi aperiant quid factu sit opus ad promerendâ gratiam S.V. Hic S.V. habet Theologos Francia qui ipsi poterunt declarare. Tū ego, num S.V. cōtenta foret interpretatione Theologorū, petebā mihi à S.V. re-

sponderi. Quod cum noller, dixi mihi consilium non esse quod darem Regi: & quia S.S. nolebat opera præparatoria declarare, quemadmodum propter salutem animæ oportebat; Rex adigebatur ad desperationem. Iesus Christus tamen peccatores spontè adiit, vt eos doceret & conuerteret. Ad quæ respōdit S.V. non cogi se ad declarationem, & utebatur quo non memini exēplo historiæ sacræ: quod non multum vacare voluerim Theologiæ, contentus iis, quæ à S. matre Ecclesia accipio. Bona tamen cum venia adiungi, concionatores vt mihi videretur, tendere ad eruditionē populi, & opera quæ ad salutem animæ faciunt. Quod facere deberet S.V. in causa Regis, cui non minus ex officio oportuit subuenisse sub pœna peccati mortalis, quàm patrem consilio iuuare liberos, si quando de salute animæ agitur. vt declaratur operibus misericordiæ, quæ sunt V.S. notiora quàm mihi. Non hanc efferationem errantes in viam atq; adeò Romam ad sanctos Patres reuocandi: si qui sanioris doctrinæ causa ad gremium Ecclesiæ Dei confugere decreuerunt. Sed obfuturam in posterum. & ansam calumniandi nonnullis præbituram: quòd omnes fores Regi claudat: qui non aperit ianuam, nec commonstrat Principi errati viam. S.V. non latere Nauarræū dixit quid facere conueniret: se interprete non esse opus: nec suum munus esse declarare opera meritoria iussisse à Theologis exquiri nec velle progredi. Missa igitur hæc faciens, orta ex re, quæstione, petiui à S.V.

S. V. quid videretur S. V. si pergeret audire sacram, accedere ad sacram synaxim: vt facere cœperat, aut verò se continebit. Nam si perget, offensam V. S. fortasse incurret: si desinet, impius magis censëbitur quàm paganus, nullâ religionē colens. Quid verò aduersarij dicent ac sentient? rediisse id vomitum: simulasse pietatem. Hoc autem non Regem modò concernit, sed tantam hominum multitudinē, qui Regem ad Missam sequuntur. Ad hæc S. V. ex tēpore non respondendū iudicauit, sed maturæ deliberationi reseruandum. Nec ego vrgebam, rogabam modò, vt me commonefaceret, postquam secum diligentius rem expendisset. Sed alio properans narrabam S. V. Episcopas multas destitutas, cœnobيا deserta, quorum magna pars esset in oppidis & puinciis regiis, sub œconomis omni ordine abolito. maiorem tamen esse cōfusionem Episcoporum: vbi cū nulli essent Episcopi, nullū erat chrisma, nullus presbyter, rari in pagis parochi. Quos Rex designarat, missuros post reditum meū ad S. V. pro confirmatione & bullis. Hi quo animo excepturi sunt reditum meum planè diuersum ab expectatione sua? videtur enim ianua regiis omnibus ad S. V. clausa. Hac de causa volebam certior fieri voluntatis: vt scirem quid mihi abs S. V. in Galliam esset apportandū. Nam cogebār metuere executionem horum, quæ suscepta erat contra bullas Gregorij XIII priusquā mitigasset rigorem erga Regem & tot catholicos, qui Regem sequuntur, mutato cōsilio quod

ab Hispanis perniciosum acceperat, amplexus pacem Regni nostri. Huius spem si meo reditu Gallia videret sublatam, illius metus ingruerat: ex quo S. V. summum dolorem caperet, mihi capillos arrigeret vel cogitatio tantum. quod nulla licet mea culpa, nuncius essem tanti mali. Quocirca supplicavi S. V. ut mihi significaret, quo modo utendum esset bullis. Respondit se non posse confirmare sacerdotia, nomine Nauarræ, quod Regem non putaret. Sed quod hac de re, & si qua alia erat locutus, deliberaret: faceret me certiore voluntatis suæ. Ita discessi à Sanctitate V. eo die Dominico 2, sub vesperam: Speranti responsum nunciat Cardinalis Tolotanus, die Veneris sequenti, 7 Ianuarij non teneri Sanct. V. responso scripto: quod ante meum in urbem aduentum nunciasset mihi, ne venirem ut legatus Nauarræ. nec egisse causam, ut in acta referretur, sed mecum locutam iure familiaritatis colloquij. Quare audita obstupui, & rogavi ut mihi responsum Sanct. V. explicaret melius, me enim non capere. quod non semel feci: instabam enim ut mihi non deessem. Ac tandem dixi me non satis admirari posse responsum: nec minus rationem, qua niteretur. Meminisse enim poterat me S. S. litteras Regis reddidisse, petiuisse colloquium prælatis Regi in salutem animæ, thesauros Ecclesiasticos implorasse, ut patet ex supplici libello manu Regis exarato, quem S. S. obtuli. Quæ omnia angustioris erant, quam familiaris colloquij, & propterea rogabam iterum

iterum atq; iterum, vt mihi planè sensum S. V. declararet. Ille idem affirmare Nauarræi nullam habitam, sed mei rationem in priuato colloquio & propterea nō in litteras acta esse referēda. Hic iterum obstupescēs aiebā, cauillationes istas esse pueriles: quanquam enim me S. S. non suscepisset vt oratorem, sperabam tamē quod non infra dignitatem rabulæ de foro aut capitolio: qui agebā pro Rege pœnitente: qui humiliante se in hac S. Sede corā V. S. vt vicario Christi, & sudante pro animæ salute. Noxiū esse hoc responsum; quid enim submoto à S. sede qui religionē amplecteretur Rege, infinitis aliis sperandū? nō ita noxiū fore, si S. V. me cū filio & vniuerso Gallico comitatu in profluēti mergeret. Vtinā mihi crus ruptū esset dū infelix hoc iter sum ingressus, ne eiusmodi nunciū multorū malorū causam, qualia in Germania euenisse & alibi quibus de causis scitur, proferā. Quod si S. V. cui⁹ vices gerit, imitatur Iesum Christū, conquireret nō eiiceret animas Ecclesia. Respōdit Iesum Christū nō teneri ad conquisitionē animarū errantiū: sed velle ad discipulos ipse eāt: vt pagani accedūt S. Andrea. Ego, S. Philippū inquā, sed hoc vnus loci exēplū esse: cū pluries Iesus Christus ipse aditur, imōq; Christ⁹ ipse piscatores adit, vt cognitione Dei & sui imbuat. Sed quia ita decreuisset S. S. me non pugnare: deplorare me tātū Galliæ ærūnas, ppter militū furorē, nō modò nostrorū sed & fœderatorū, qui minus colebāt sacra & tēpla quā nostri. Hic ille subridens, se mederi non posse. Quo risu

valdè commotus S. Pater. Rideamus, inquam, omnes: nā paullo pōst lugebimus. Vlulatus noster huc perueniet. Perstrictus responso Cardinalis excusauit risum, & dixit, se miseriis Galliæ commoueri. Quòd autem cogitabundum cernerem, petiui num à S. V. accepisset quid à Rege factum vellet, vt suæ fidei fidem faceret? Num qua post spes Ecclesiæ? Audirétne Missam? quid denique de bullis statueret? Negauit quòd S. V. nolleret in concilium Nauarræ descendere: sed se vt Theologum consilij rationes explicaturū sui: quas ego vt priuatus nolui audire: volui tantum vt mea postulata ad S. V. perferret, quod promissit. Expectaui in ix diem huius mensis respōsum internuncio Card. Toletano, & vbi cognoui me eludi vt Montorius volebat, Niuolonium properare iussi ad præfectū familiariū qui sunt S. V. à cubiculis rogatum vt mihi die lunæ valedicendi concederetur facultas cum filio & comitatu Gallico: intelligere enim volebam, an iussu S. V. locutus esset mihi Card. Toleranus. Dixerat autē S. V. accepisse litteras & libellos meo non Regis nomine. Nam si ita, nulla mihi erat spes melioris responfi, & propterea omnis mora inutilis: in Franciam igitur, vbi Regi & patriæ vsui esse poteram supererat vt maturarem. Impetrato quo volui die colloquio ita verba feci. Abirem quidem cum summa gratiarum actione quòd mecum humanissimè actum foret. secus earum rerum causa quas frustra moueram, quod acerbius responsum aduersi nō nihil in Gallia & alibi

præ-

prætenderet. Quocirca mors mihi fuisset acceptior hoc euentu, vt ante etiam commemorarā. Sed quod mutare non possem æquo animo ferre. Ad quæ S. V. respondit se optare alium rerum statum, & sibi occasionem dari restituendę pacis in Gallia cum honore Dei. Quod si mutilanda esset brachiis & cruribus, libenter subiturā cruciatus: at nō videre causam cur faciat quod à me rogaretur. Hic ego, satis ante & plusquam satis hanc causam egi, non perdam posthac operam: Deum rogabo tantum, vt melioris consilij auctor sit S. V. Nam rerum Gallicarum certior nūquam sincerè fieret à Card. Placentino, qui non modò dissidet à Rege nostro, verum etiam ita consentit cum Patriarcha Alexandrino nuncio Apostolico in Hispania vt Regi Hispaniarum fidelius seruiant, quàm V. S. Vterq; gnauiter Regi Hispaniarum inseruit, vt me etiam facere voluit Maiest. S. cum mitteret ad me exemplar epistolę Patriarchę ad Cardinalem, qua ostendit quanta diligentia in Franciæ ruinam incumbat. & laudat ab hoc officio S. V. licet eius fidem Regi facere non potuerit. Exemplar ego dedi nec S. V. absque rubore accepit: vti coniicio, quod Patriarcha fecisset præter mandata. & supplico Deo, vt eorum artes detegat. sic obuiam iret S. V. conatibus. Accepto exemplari S. V. dixit lecturam se nequidquam prætermisuram, quod ad Galliæ salutem pertinet. Si eo mitteret, is me conueniret. litteras meas sibi gratas fore & responsuram. Facturum me id sedulo recepi & daturum operā vt

scribam grata. Sermone finito filius meus oscitatus pedes est S. V. cui dedit crucē aureā smaragdīs distinctā, cui incluse erāt reliquie, præsertim veræ crucis, & colli torquē iniecit. Hæc munera quæ salvis reliquiis nō excedebāt preciū 300 aut 400 coronatorū, ego non reieci. quod nō putarē calumniis obnoxia. nec enim sic mihi satisfieri prudētes intelligebant. Securi filiū Galli sunt cupidī reditus in patriā, ego vltimus. Biduo aut tri-duo pōst accepta missione discessi. Ita S. Pater sublata spe melioris respōsi, litteris acta legationis cōmisi: vt sit occasio, eadē de re maturius S. V. deliberādi. Si quid memoria lapsus omiserim: S. V. erit me admonere. Ne quid falsò referrē, operā dedi. Quocirca supplex rogaui S. V. vt boni cōsuleret si præter actionē meā in hæc acta retulerim quæ mihi acerbius dicta sunt, & præter dignitatē negotij mei gesta. Retuli enim vt intelligat S. V. se improborū consilio duci & rigore responsi in posterum leniat. Satis igitur meminit S. V. eius diei quo misit ad me quinq; dierū itinere Mouscha abest ab hac vrbe, P. Possēuinū qui decē dierum spatio moram meā in vrbe definiebat: & quādo octauo ab aduentu meo, die iussit mihi, mandata pertulit præfectus familiariū cubiculi, vt reditum maturarem. Primum igitur videbatur me nolle in urbem venire: deinde quā citissime abire, quod nollet supplicis Regis mei preces intelligere. Vix enim curto ita spacio incoaruit quis prægraue negotium, nedū finierit. Iam tempus nisi hostibus commorandi non
præ-

præscribitur, ne quid coram tentent. Non potuit autem me hostium loco habere: quia satis constat me non venisse hostili animo ad S. Sedem: salutandæ Sanct. V. causâ veni & honorandæ, imò adducturus ouiculam totius Christianæ Reip. primariam quam sequeretur grex longe maior, sequela Regis Hispaniarum & fœderatorum. Quod ultra dies hic decem manserim, non imputo Sanct. V. quæ noluit vnquam, tempus prolongare: at podagræ quo cœpit laborare Sanctitas V. aliisque quæ euenerunt, & ipsi in primis Montorio, qui necendi mihi moras gratia ex Gallia huc venit. Nam vt liceret mihi diutius manere, nequidquam supplicavi S. V. Dominico die xxi, Martis xxxiii, Iouis xxv Nouemb. & interuentu Cardinal. Toletani idem frustra tentavi: cuius quando meminerit S. V. haud dubie pœnitebit eorum consilij qui in gratiâ alterius, Franciâ cupiunt euersam. Crediderim quod nec suū ipsa mādaturū probabit, fuit enim præter dignitatē meam, cum P. Possëuinus inisset vt quàm minimo comitatu in urbē inuiceret. Satis enim fuerat ignominia, quod mihi negatum nomen legati est, satis quòd non obuiatum sit vt legato Regis Franciæ. Hinc enim quivis coniecturâ poterat facere voluntatis suæ. Familiæ meæ legē dicere ignominiosum est generi meo, & dignitati meæ in Gallia. Aliter Sixtus v, qui S. V. viâ ad Pontificatum aperuit, legit enim inter Purpuratos, excepit Luxemburgensem nō à Rege sed regis catholicis amandatum, non vt

conuerſionis nūcium ſed ſpeciem afferret. Grégorius xiiii honorificè excepit legatos Moſcho-uitæ ſchiſmatici, imò hæretici, qui non veniebāt vt eum Vicarium Chriſti appellarent, ſed vt Regem Polonia à reliqua Liuania impediret. & vt rogatus erat, ſcripſit ad Regē Polonia: quanquā nullam ſpem facerent religionis mutandæ aut agnoſcendę S. Sedis. Meæ cauſę adiungā repullam Marchionis Pizanij annuam: quē non modò S. V. ab oſculo pedum reiecit miſſum à tot Principibus catholicis regiis & ipſo clero, verū etia tendentē Lauretū finibus ſuis iuſſit excedere. quamuis principem virum & catholicum, vt in legatione oſtendit decennali in Hiſpania, quinquēnali in hac vrbe. Quid autem volebāt? declarare S. V. quo pacto cōuerteret Regē noſtrū, & paternæ indulgentiæ gloriā in Gallia acquireret. quod quo animo excipiant à quo erat miſſus, S. V. conſiderandū relinquo. Contemptus enim nullum euidentius indicium eſt, quā non admittere ad colloquiū, deinde pellere finibus, nō explicata cauſa. Nam ſi S. V. odiſſet perſonā, renunciare primum cū venit in Italiam oportuit per Ducem Mantuæ nepotē meum, nō perſuadere illi patientiam, vt expoſitis mandatis ſperaret ſe receptum iri: ita potuiſſet ad ſuos ſcribere & petere ſucceſſorē abſq; contumelia. Nūc credunt in vrbe nō admiſſum ne veritatē aperiat & Regē cum regno purget. Miſit P. Poſſeuinus coactus ex vrbe fuga ſalutē quærere, quanquā Ieſuita: quod S. V. & nonnullis ex Card. re-
cluſiſ-

elufisset modum à me allatum componēdi res in Gallia: quòd politicus & pronior in Regē esse videretur. Quo iam loco ponam, quòd S. V. interdixit mihi vt indigno homini vel excōmunicato & purpuratis mutuo colloquio & saluratione: cū sciat nullā in me maculam, non potuit tamē à S. V. impetrare hoc colloquium, hāc facultatē. Volebam modò eos inuifere vt exponerem mādā Regis & litteras redderē. vt me viferent nō rogabā, quod non ambiam honorē. Nec diuino nec humano iure prohibemur tamen iudices informare: cuiusmodi sunt causā huius Cardinales, vt qui S. V. sunt à consiliis. aut prēsentiē eorū nō alia in re vtilis foret quā vt Papis testes sint in largitione sacerdotiorum. Hinc est quod cum summa humilitate S. V. querar, nolle se viros grauissimos virtute insignes cognoscere de Rege meo, cū æquius fuerit iudices in causā rectē informari. Deus nos in iusticiā distributione satis bene informauit in nouo & veteri testamento. Reuocabo S. V. in memoriā quoq; quod negauerit mihi facultatē ostendēdi supplicis libelli illis ipsis Card. quos cēferet à perturbatione liberos. Eos autē consultos volebā, S. V. priuatim exponere sententiā absq; vliius metu. Breuiter deinde in concilio re repetita poterant omnīū sententiē explorari & malis nostris remediū inueniri: vt obseruatū est ab antecessoribus tuis, ne mundū offenderent, & vt quam ferant sententiam p-bent Deo. Hoc propterea refero, quòd S. V. cōsuluit tātum præsides inquisitionis Hispanicæ &

Gallicæ, aduocatos & procuratores Regis Hisp. cū legato eius, non iudices aut cōsiliarios S. V. q̄ alij sint natione Hispani, alij beneficiis deuincti, alij eius gratiā captēt, qua ad Pontificatū euehatur vnica, in hac vrbe, omniū potēte. Nihil temere dico, interfui & saliens gaudio interfui sacris quæ natali Christi S. V. celebrauit singulari pietate, affuerunt S. V. Card. aliquot ex quibus nominare possem plures quàm sex, qui nō citius de mensa surrexerunt quàm salutatū irent coniugē legati Regis Hisp. cū oportuit ad vespertinas preces ire, loca sacra visere & S. V. imitari. quæ pietatis exēplum insigne ante prædium ediderat. Nulla tamen in re mihi assensu est: nullos consuluit si non quos voluit: & hoc sibi licere dicit, quòd rationem reddere soli Deo cogatur. vt in senatu dixit quē habuit die lunæ xx mensis præteriti: quòd intellexisset nōnullos queri nō consuluisset de re re tāta. vt equius ferā responsi asperitatē: quod eius auctores sint homines factiosi. suspicentur alij S. V. reiecisſe ceteros Cardinales, vel q̄ tantæ rei capaces nō forent, vel quòd aliter essent suasuri, quàm S. V. cum duabus congregationibus statuerat & promiserat legato Regis Hisp. antequā in hanc urbē veni, vt postea dicā. Sic enim videtur horum præstigiis irretita qui Franciæ ruinam exoptant, vt non possit obsequi bonitati natiue. eòq; magis videbitur cū scient me supplicasse S. V. consulat Imperatorē & alios Principes Christianos, de summa negotij & S. V. non modò Principes reiecisſe, verū etiam nec

con-

consuluisse Purpuratos, viros integros, exerci-
tos in politicis. ad eos rē retulisse, qui affectibus
feruiunt. Nobis persuasum erat S. V. cupere ex-
tincta bella ciuilia, & si voluisset mala quæ impē-
dēt, auertere, debebat Principes & Card. bonos
cōsulere. Quod si fecisset, suspicionem euitaret,
quam dixit se vereri, ea faciundi, dum se Gallicis
negociis miscet, quę intentioni suę aduersa sunt,
& animæ saluti noxia. Medicinā rei affert agitata
à præclaris ingeniis controuersia : non secus ac
mel agitatio flauū reddit. Quod si cerneret San-
ctitas V. monasteria à fundamentis passim e-
uerti, ordinem Ecclesiasticum confundi, ab-
horreret à tristi spectaculo & toto corpore con-
temisceret. Parœciæ destituntur pastoribus,
de Deo populum nemo informat. Hinc ad ma-
gicas artes dilabitur, & incurrit animæ pericu-
lum. hicinquam populus, qui nunc catholicus
est. Et agit in furorem, furens audacia miles,
peregrinus imprimis, non tam hosti quàm ca-
tholicis & suę factionis hominibus infestus. Ho-
rum animæ damnatę nescio an mali auctores tã-
tum accusabunt coram Deo, aut consentientes
etiam in perniciem suam. Hæc me mouent, vt
non dubitem, quin S. V. pœniteat, æquissimis
meis postulatis non annuisse. Et quia in hunc
sermonem incidi, est quod dicam S. V. nullos in
Francia eo offensos esse, quod ex hac vrbe scri-
ptum sit Parisios ad Cardinal. Placentinum, &
Ducem Feriæ ante quàm huc venirem, ne mole-
stè ferrent aduentum meum, nihil enim me in

absolutione Regis impetraturū, nec diu cōmo-
raturum in vrbe, eius vt fidē omnino facerent o-
mnibus fœderatis, ne forrē hac occasione præci-
pitarent sese intra Nauarræi amplexus, Hęc scilicet
noua cū iis mādatis congruunt quæ Moccha
à V. S. accepi. Dolui, vt par est, eius factū certiorē
legatū Hisp. & sententiā ante cognitionē causæ
latam contra præcepta & exempla Dei. qui satis
sciens peccasse, nō damnavit Adamum & Heuā
antequam eos audiuisset. Hinc nonnulli malē de
S. V. sentiēt, præsertim si in eo perseverarit, quod
legatus Hisp. ad Ducem Feriæ scripsit. Quod ad
me attinet, reor me iusta petiuisse à S. V. & spe-
raui eam deberē ex officio assentiri, tum propter
animæ salutem, tum propter felicem sui memo-
riam secus ac Leo & Clemens fecerunt anteces-
sores, sub quorū pontificatu magna pars Germa-
niæ & Anglia defecerunt à S. Sede. Sed video me
mea spe frustratū. Ego quidē nihil priuatim mo-
ueor iniuriis quanquā grauissimis: quod nō à ge-
nuina bonitate tua profectæ sint, sed à pernicio-
so consilio legati Hisp. & fœderatorum, qui vo-
lebant me istiusmodi offensæ submoueri ab vr-
be. Nam sperabant me deterreri posse aut diffi-
cultate, aut indignitate. Ego autem omnia per-
tuli, omnia tentavi, vt qua de causā mittebar, à
S. V. impetrarem. Nam cū animaduertērem
homines natura malos oppugnare bonitatem
S. V. naturalem, patienter ferre omnia statui, &
facere imperata S. V. Quo enim essem humi-
lior, eo probare possum melius Regi & Regno,

menon esse causam tristioris responsi. Hæc me
caussa S. Pater & domi & in plateis humilem ex-
hibuit intra priuati nobilis viri morem; nec me
vllus inuisere ausus est, metuens S. V. Non ve-
nerunt ad me qui obligati sunt coronæ Galliæ,
addam qui & mihi. Minimi qui sunt plurimi ex
Gallia, non ausi sunt me oratum admittere; qui
mihi mos est apud eos non procul Lutetia. Pro-
hibuit Præfectus natione Neapolitanus creatus
& excitatus ab Hispanis, qui intrusi sunt in con-
uentum violatis priuilegiis: soli enim Francie-
rant olim eius societatis. Eius tamen nolui queri
apud S. V. ne quid offenderem. Hoc sit humili-
tatis meæ exemplum: aliud verò quod in collo-
quio iussus paucos adducere, veni comitatus tā-
tum duobus Prælati Italici, qui hic habitāt, cūm
me prius adducerent 70. nobiles Galli, vt fidem
suam erga Regem declararēt. Nihil simile man-
dabatur legato Regis Hispan. quem sequenti die
Sabbathi, ad colloquium V. S. sequebantur 66.
aurigæ, vt mihi fastu Hispanico illuderet, trahere
solitus 10. aut 12. Hæc vereor S. Pater ne boni
non consulant, qui personæ rationem habent,
quam refero, & negotij quod tracto. Quantum
ad me, ego mihi abundè satisfactum arbitror. ea
fuit humanitas S. V. erga me, nec minor quàm
erga nepotes suos. Promissa honesta nō refero,
semper recordabor in sermone comitatis. Iam
post missionem misit ad me nepotes suos Card.
quo nomine gratias ago S. V. Quemadmodum
ea de causa multum S. V. debeo, quod mihi ma-

Iuit quàm dolo Cardin. Placentini credere. Scripserat enim postremo Augusti, quòd ego ipsi ad S. Dionysij fanū noluerim respondere. Addiderat me Niuerniē literas omnes interceptisse, quę redditæ non essent S. V. Hæc autem scripserat, vt me inuisum redderet S. V. Impetraui tamen eo inuito colloquium S. V. & me uti spero, purgari. Nam cū me inuitaret ad colloquiū suum Cardinalis, respondi permissu Regis, Chauolono viro nobili, ipsorum factionis, & amico Cardin. me ante vesperam non discessurum, & conuenturum me prope Parisios. Iuit nobilis vir ad Card. & postea scripsit ad me Cardinalis, non esse otium videndi me. Mutasse sententiam reor, quod dixeram Chauolonio, si nihil aliud vellet, quàm me deducere à suscepto itinere ad V. S. ne temporis iacturam faceret. Hinc ad calumnias cōuersus, vt sic me ab osculo pedū S. V. auelleret. Protuli literas Chauoloni innocentie meæ & calumnie Card. testes. Quod ad literas interceptas, puto me satisfecisse S. V. quàm Niuernia non modò obediat Regi, verum etiam præsidio teneatur, cui Rex stipendium numerat. Et si vnus aut alter fasciculus literarum istic periiit: vel per Lugdunensem agrum, vel per Lotharingiam tabellarios postea misit. Calumnia igitur mera est, vt me arbitror S. V. ostēdisse, tota accusatio Cardinal. Segæ, qui inimicitias mecum suscepit, nulla mea culpa si non quòd ego eius regni coronam defendo, quod ipse euersum cupit. Quod autem scripsit ad S. V. postremo

mo Aprilis, me à Guisio fufum fugatúmque Chablyo Niuerniam vfq; per 30. miliaria, cum principio Aprilis ad Guisum pugnandi cauffa copias ducerem, qui castra metatus erat ad Chablyum. Sed me superueniente recepit fe intra mœnia poſtridie magnis itineribus Auxerram, diſtat enim ſeptem miliaribus, deinde Troiam. Nam vt verum fatear: non erat mihi par viribus. Sin minus haud ita longè ceſſiſſet, cùm Princeps fit ſtrenuus. Hinc colligit S.V. parcere veritati Cardinalē, dum quæ falſa ſcit, ex induſtria perſcribit. Nec in me tantum iniurius exiſtit, verum in omnes, quos non amat, in Principes domus regiæ alióſque Catholicos, qui Regi famulantur, & deniq; in ipſum Regem, vt cõſtat, notis ex literis eius ad S.V. datis. Per ipſum certè nõ ſterit, quin S.V. anathemate feriret omnes Catholicos, quotquot Regem ſequuntur: quin regia ſtirps à ſucceſſione excluderetur. Imò ex literis S.V. quæ Maio præterito ſcribit ad eum, ſibi neutrũ probari. Ac quoniam ingentem malitiam cognoui, non poſſum non repetere, quod Cardin. Sega Iulio proximo Pariſiis dixerit S.V. velle vt Guisus regnaret. & vt incautis fidẽ faceret, protulit ſcripta quædam S.V. titulo Mihi nõ probauit, S.V. cogere ſimplici literarũ ſignificatione procures ordinũ, Et S.V. obſtupuit hominis temeritate, quod ſuam auctoritatem mãdatis nõ ſuis prætenderet. Quare non abs re fuerit, ſi S.V. illũ reuocauerit importunũ S.V. conatis in religione inſtauranda, & regno cõſeruando.

aut nos calumnianti ne credat. Nunquam abnuī colloquia & consilia eorum, qui Antecessoribus tuis seruiērunt, vt literæ Card. Caietani & Landriani, mihi esse possint, habeo enim penes me testimonio. Hæc omnia in commentarios reruli S. V. vt meminisses fraudis contra veritatem: & ego recorderar quantum debeam S. V. propter enumerata in me beneficia. Vtinam S. P. ita me obligaret sibi S. V. negotij regij causā, quod hic me adduxit: meliora enim sperarem, de quibus iam despero. Qua de causā etiam atque etiam properans ad finem supplico S. V. vt me feliciori & moderato respōso in causā regia dignetur. Sic nō minus debere S. V. præ me ferrem, quam patri & matri: qui mihi huius vitæ auctores quidem sunt, sed inulto miserrimæ, in qua hanc calamitatem omnibus miseriis miserabiliorē dūco. Quod si S. V. clementer mihi ad Regis petitionem subscriberet: dicerē me calamitate tanta liberatū ad vitam æternam progredi: propter bonā, quæ causaretur lenius responsum, maxima. Quamobrem S. Pater imitare cuius vices geris Iesum Christum, qui de sinu Dei Patris descendit ad conuersionem generis humani: & expiationem peccatorum, quæ est vera satisfactio. Non tantū ieiunauit & grauiā pertulit in hoc mundo: sed in flore ætatis voluit subire tormenta: & tandē cruci ab his figi, quos seruaturus venerat à morte æterna: pro quorum salute interpellauit Patrem cœlestē inter grauissimos cruciatus. Quod tibi exemplo sit S. Pater, vt ouiculam

lam in ouile tuū recipias: non per mortem tuam
ad dolores: non per quærendi molestiam: non
per aliud, quàm commiserationem. Deprecatur
errorem voce tremula, nec desinit precari. &
ego causam eius supplex ago, flexis genibus, cō-
iunctis manibus, lacrymantibus oculis, anxius &
dolēs, vt recipiatur intra Ecclesiā Dei & in por-
tionem diuitiarū eius veniat, merito sanguinis,
quem Seruator in ligno crucis effudit, nō minus
pro ipsa oue, quàm pro te. Veniat tibi in mētem
S. Pater gaudij quo exsultāt Angeli in cōuersio-
ne peccatoris: & in communionem gaudij cum
angelis transi. Cogita S. Pater virum vnum mu-
tare religionem posse, & vnum posse eandem in
pristinā concordiam restituere. Principē meum
multi sequuntur, & Princeps multum potest ad
religionis Catholicę incrementum. Occasio cal-
ua est, res in tempore facta prodest; nocet dilata.
In manu tua res maior est, quàm vlla in alterius
potestate. Dolebit postea fortassis neglexisse.
Tumultus Gallicus induciarum causa est, quas
fœderatis Rex concessit. Quodd si bellum conti-
nuabitur, timendum est plebi insonti, & disso-
lutioni religionis Catholicę. Pastor es, veniat ti-
bi in mentem Pastoris boni: & honoris, quem
consequeris, pace Gallis data. Princeps est exil-
lustri radice S. Ludouici, Regis primi Regni in-
ter Christianos: cuius maiores benè meriti sunt
de Antecessorib. S. V. in ditione, dignitate, & in
cōferendis aliis muneribus magni pretij: cū
alij eripuerint S. Sedi castella & prouincias, quas

etiam nunc possident. Nec regnum ita grande, nec tot fidi Catholici à V.S. contemnendi sunt. Non repetā quas ante rationes produxi. eius rogo S. V. vt patiatnr sibi fidem fieri: si pœnitentem Regem non receperit, nobis persuasum iri: quòd nos contemnat, quòd nos perditos velit. & cùm nequeat nos perdere, agat nos præcipientes ad ea, quæ cor nostrum auersatur. Nam ista nobilitas & populus Catholicus non patietur S. V. differre vota Regis: quod fieri id iudicabit eorum consilio, qui euersam volunt Franciam. In eorum gratiam, quòd S. V. pacem neget, bellum alat, quo illi ambitionem expleant. Vnde aliquid orietur, quod nolit S. V. quod nolint consiliarij ipsi. Sin minus, zelo Regis erga S. Sedem debetur. Facile est in cardine ianuā mouere, quantumuis magnam, excussam mouere & reponere difficile est. In conspectu sunt regiones Asiæ, Africa & Europæ, ac ipsa Græca religio. Consultius fuerit exterminare vno momento Catholicos & nobiles, qui Regem sequuntur, quàm indignius habere: quia cor nobile non faciliè decoquit offensam. Quamobrem si S. V. facultas faciundi non est, inueniat supplico humillimè, aliam viam finiundi bella in nostro regno: quia omnes sine discrimine finem petunt, nec credat iis S. V. qui balbutiunt partes Regis Hisp. & fœderatorum: quòd penes hos sit Regem eiicere, & tot personas illustres. Decipiunt enim S. V. vt pergat exhaurire thesaurū Sixti v. quemadmodum cœperat Gregorius xiiii. profudit enim
nullo

nullo cum fructu x v. cētena millia aureorum,
necrationes accepit. Considera rem attentius S.
Pater: nec enim maioris momenti causa hīc agi-
tata est à tempore Lutheri. Considera minoris
negotij causa antecessores suos synodū genera-
lem indixisse. Recordare antecessorum tuorum,
qui in Orientem & Occidentem miserunt quæ-
situm Principes Christianos, qui à religione e-
rant seducti. Sed nullum clarius est veræ miseri-
cordiæ exemplum, ipso Iesu Christo qui obuiam
iuit vagabūdo: tantum abest, quod pœnitentem
reiecerit. Samaritanam mulierem produxi co-
ram. En S. Pater, hic magnus Princeps & præ-
liator, qui nunquā timuit vires Regis Hisp. con-
iunctas cum copiis Gregorij XIII. Ducū Sabau-
diæ & Lotharingiæ, & quotquot ex subditis re-
bellarant. qui tormenta, sclopetos, lanceas, pila,
gladios ipsam denique mortem nūquam pavit,
vt qui omnibus fortunæ telis se indies opponit
iam ex longinquo venit cum summa submissio-
ne prosternit se ad pedes tuos, reddēdi honoris,
quem debet, & obedientiæ causa: supplicās tibi
humillimē, vt vicario Iesu Christi: sic. n. agno-
scit, impertiaris ipsi thesauros Ecclesiæ & man-
data Dei, quæ exsequi pacatus est propter animę
salutem. Hinc Princeps imperterritus huc non
adigitur metu, ne hostes vincat: sed zelo Chri-
stiano impelleretur, quē cordi Deus impressit. Nō
est violenta, at voluntaria cōuersio. à pietate in-
coata, quo tēpore Dreuxium castellū cum vrbe
expugnauit, quæ magno prasidio erat Lutetiæ:

non audentibus Hispanis cum fœderatis veni-
re auxilio obsessis. imò eodem tempore Hispa-
ni trans Sequanam se receperant, atque orta fe-
ditione in Arthesiam vlrò abierant, sub finem
Iulij, cùm Rex ad Sandionysium venit cum ex-
ercitu, vt commeatu Parisienses intercluderet.
Vnde tumultuatum est ab Vrbanis, & vrbs de-
dita foret suæ Maiestati, si non pactus inducias
in cōuersione sua dedisset ipsis & omnibus sub-
ditis exemplum mutuæ beneuolentiæ. Hoc ar-
gumentum sit conuersionis voluntariæ non co-
actæ. Hic Princeps impiger S. Pater nunquam
à subditis victus est, laus sit Deo: vicit autem
semper. Ego asseueraui S. V. sub cautione ho-
noris mei, veram esse, non simulatam conuer-
sionem Maiest. suæ. sic enim iussus sum, & si si-
mulasset, alium quæsiuisset tanti mendacij mi-
nistrum: quod animæ & honori meo incom-
modaret. Et propterea non vilior deberet esse
fides mea, qui procul sum ab omni spe commo-
di, quàm eorum qui flagrant ambitione & exci-
dio Franciæ. Vtinam mihi exposuisset S. V. acta
Maiest. S. quæ contraria intellexit conuersatio-
ni. Is enim sum qui purgare Maiest. & diluere
obiecta poteram, S. V. id præuidit, non oportuit
falsitati adhibere fidem. Cùm autem ego certa
quædam explorassem, quæ Niorti tractata sunt
Septembri lapso in hunc casum: produxi ipse ea,
& ostēdi propterea Hugonottis conuersionem
Regis placere: quòd vellent res suas in tuto col-
locare, sub Principe à cura sui non auerso. Ob-
tuli

tuli iurifurandi formulam, quo Rex se obstrin-
git in inauguratione, in ordine S. Spiritus, vt co-
gnosceret, in quorum societatem transit, & de
conuersione statuens sincerè recipiat pœniten-
tem. Hanc meam cautionem volui meo san-
guine signare: ne dubitaret S. V. facturum im-
perata Regem, vt pœnitentem peccatorem, &
in pleniorē fidem obtuli S. V. obsidem filium
meū vnicū custodiendum in castello S. Ange-
li. Honoro Maieſt. S. vt par est, multum. nollem
tamen eum crescere perniciē charissimi filij, si
non planè certus essem regiæ voluntatis. Iam
quia tot castellis & oppidis munita est Gallia
longè aliter, quàm Anglia aut Scotia, quæ mu-
tationi obſiſtunt, ne differat amplexum Regis
in Angeli qui de cœlo descendat, nuncium. Hoc
enim est ad ea, quæ fieri non possunt rem quæ
fieri debet, reiicere. Rei perspicuæ causa Deus
Angelos non mittit: quia habemus Moſen &
Prophetas, hoc est, IESVS CHRISTVS sa-
tis te docuit, quid faciendum sit: opus non est
miraculis. & videor sufficientia indicia attulisse
veræ conuersionis. In bonum quàm in malum,
vt credat bonus quisque pronior est. Quòd si in
opinione S. V. perseverabit, animo contremi-
ſcet: quoties audiet sacrilegia, vim, cædes, exci-
dia innoxia plebis Catholica, Monachorum,
Cleri: tenebitur enim qui noluit impedire. Sæ-
pè Principes calamitatem populo apportant, vt
Dauid. V. S. melius constat, quàm mihi, vt gra-
ue est negligere Principi, quid dicam Papæ? quæ

tanti momenti sunt. Vt longæ orationi finem imponam, tor, tantis, & tam euidentibus argumentis adduci non potest S.V. vt Regem meum in Ecclesiam recipiat? Certè vereor ne S.V. eo nomine malè audiat, ne pœniteat S.V. cùm videbit hinc mala, quæ dicebam varia scaturire. certum enim est, quamdiu bellum ciuile erit, tamdiu nulla erit, sed peribit Ecclesiastica disciplina: vti accidit postquam fœderati arma sum-
pserunt mēse Ianuario, anno Christi 1589. Sup-
plico igitur in hoc epilogo S. V. vt attentius rem consideret, & pacem Reip. Christianæ restituat. Quod ad me attinet, si quid scripsi, quod non probat S.V. supplico humillimè, cōdonet mihi: aut potius timori meo. Aliud enim mihi euenit quàm sperabam, cùm ad S. V. veni, non sine periculo famæ apud posteros, qui ignari eorum, quæ egi cum S.V. & Card. Toletano iudicarent me aliquid neglexisse, quod flectere poterat S. V. erga Regem meum. Nam despiciere me, hoc est, quòd noluit mihi S.V. vllum responsum dare, vt re diligētius examinata cognosceret: & mihi ignosceret, si liberius aliquid dixerim: feci enim, vt me Deo purgarem & hominibus: si quid mali eueniet in posterum: extra enim culpam, omnia tentauī, vt S.V. consilium vtile caperet. Si igitur S. Pater officij mei limites transij, ne mihi succenseat, sed boni consulat omnia, quæ à corde proficiſcūtur cupido, vt S.V. reiectis malis consiliis, quæ alij suggerunt, capiat quod ego dedi consilium à commodo priuato remotum omni-
bus

bus modis huic conforme, quod granditas negotij requirit. Cùm aliud in præsens nequeam, finio cum osculo pedum Sanctitatis V. Deum qui potest, Seruatorem mundi subsidio inuocans, vt tibi Sanctissime Pater consilium inspiraret in tractatione huius rei, quale requirit necessitas & vtilitas Gallia: imò totius Reipub. Christianæ, & inprimis S. Sedis. Romæ Anno Christi 1594. Ian. 14.

*Vester humillimus & deuotissimus
Seruitor Ludouicus Gonzaga.*

Literæ Regis ad S. Patrem
redditæ à Cliello.

Sanctissime Pater, cum Dei instinctu, ut ei
placuit, cognouerim Ecclesiam Catholicam,
Apostolicam, Romanam: veram esse Ecclesiam,
plenam veritatis: in qua reposita est hominum
salus: & confirmatus sim in hac religione & fi-
de doctrina Prælatorum & Doctorem S. facul-
tatis Theologicæ: quos eo fine congregavi, ut
mihi ea dubia soluerent: qua hætenus tenuerunt
me ab ea separatam; statui me cum hac S.
Ecclesia unire, deliberans in ea vivere & mo-
ri, auxilio eius, qui me præ benignitate sua
compellauit. Ac ut bonum opus auspicer, quod
mihi licuit per prælatos, instituto & ceremo-
niis quas indicarunt necessarias, submisi enim
me Dominico die ad 25. Iulij audiri Missam:
iunxi preces meas cum precibus Catholicorum,
ut membrum Ecclesiæ: cum decreto perseue-
randi, totius vitæ meæ spacio, deferendæq; obe-
dientiæ & honoris debiti S. V. & S. Sedi, more
à Regibus Christianiss. maioribus meis accepto.
Et certo mihi persuadens S. Pater quam Deus,
in quo est, loco voluit constituere, S. V. sanctam
hanc actionem meam incundam fore, volui,
prius-

priusquam ample satisfaciam, quemadmodum
 diebus hisce post decreui hac de caussa solenni,
 legatum mittere, virū magna dignitatis, pau-
 cis lineis autographis testimonium exhibere
 pietatis meae ut filij erga S. V. supplicans ex ani-
 mo tenerrimè, ut habeat acceptum, & ita boni
 consulat, ut à bono & sincero corde procedit,
 cupidissimòq. promerenda Sancta benedictio-
 nis tua, actione mea. Hisce Sanctissime Pater
 rogo Deum, ut velit quàm diutissimè seruare
 S. V. in continua sanitate & felici guberna-
 tione S. Ecclesie. Ad fanum S. Dionysij 18.
 Augusti 1593.

Vester bonus & deuotus filius
 Henricus.

E 3

Literæ Regis redditæ Pontifici
à Duce Niuerniæ.

Sanctissime Pater, Postquam Deo placuit
vocare nos ad cognitionem & communio-
nem S. Ecclesiæ Catholica, Apostolica, Roma-
na: & nobis visum est in ea viuere ac mori,
nihil nobis potest esse gratius, nihil animi con-
solationi aptius, nihil commodius, ut nobis sa-
tis fiat, in perfectione huius sanctæ actionis,
quàm ut eam probatam & confirmatam S. V.
benedictione sua videamus, reddētes vicissim,
quod debemus ei: desiderantes non exoluere,
quantum in nobis est, cum honore omni & re-
spectu S. V. Nos in hanc rem elegimus charissi-
mum & dilectum nobis consanguineum Du-
cem Niuerniæ, sperantes, quod singularis &
excellens virtus viri illustris, præsertim pietas
& religionis Catholica obseruantia, electio-
nem nostram & munus commissum tantò ac-
ceptius S. V. reddet, cum præcipuum caput le-
gationis sit, deferre S. V. & S. Sedi Apostolica
nostro nomine obediētiam, quam debemus ut
Rex Francia Christianissimus: qui non minùs
desideramus imitari exempla Regum Anteces-
sorum, qui primogeniti Ecclesiæ meruerunt ap-
pellari,

pellari, per nostras actiones, quam illi diligentes fuerunt in acquirendis titulis & gradu conservando. Hac de causa S. Pater supplicamus vehementissime S. F. ut placeat accipere hoc officium & debitum, quod nostro nomine reddetur ei, à nostro dicto consanguineo: cum submissione debita & usitata: quemadmodum si à nobis coram fieret, & habere ipsi fidem in omnibus quæ dicet ac faciet nostro nomine. in hac & quavis alia causa, quam haberet nobis ipsis. Hisce Deum precamur S. Pater, &c.

*Libellus S. S. oblatus à Duce
Niuerniæ.*

SANCTISSIME Pater, Dux Niuerniæ mis-
sus ad V. S. à Rege domino suo, ostendit
humillimè nomine Maieft. S. quòd
post lōgi temporis in religione errorem,
cuius ipsum valdè & ex corde pœnitet,
Rex motus admonitionibus, quas ali-
quando priuatim cupidè admisit, publicè
etiā scriptas post plures annos accepit; ca-
pita controuersiarū sibi voluit declarari,
eiurans pertinaciam, & ostendens paratū
se eam recipere & amplecti quæ demon-
straretur esse vera fides & religio. Con-
sanguinei & alij Principes cum ecclesia-
sticis, dominis, nobilibus & aliis catholi-
cis coaliti tempore Christianissimi & ca-
tholicissimi Regis Henrici III. defendē-
te Maieft. suæ caussa simul & ordinum &
diadematis Franciæ, miserunt anno præ-
terito ad S. sedem ob hanc sanam doctri-
nam & institutionem, ad S. V. Marchio-
nem Pizanyum vt supplex peteret, quid
facto videretur opus & requiri ad veram
& plenam instructionem, ac conuersionem

nem personæ ita singularis, vt nihil non fieret debito modo, præsertim cum auctoritate & voluntate S. V. nihil omittetur quod iudicaret ad rem pertinere. Continuabat interea Rex cōmunicationem quam cœperat cum doctis, catholicis & piis personis : à quibus magna ex parte didicit, quæ sit vera doctrina & Ecclesia Dei. Cum autem S. S. tanto tempore noluerit ad colloquium admittere Marchionem nomine Principum, prælatorum, dominorum, nobilium & aliorū catholicorū insigni pietate erga S. sedē : & Maiestas S. nec vellet nec posset diutius hære in via erroris : sed potius absolueret institutionem, & trāsire omnino ad veram fidem ac venire ad vnionem Ecclesiæ Dei; conuocauit aliquot Prælatos, Theologos, & alios Ecclesiasticos regni: ab his satis institutus & confirmatus, quòd fides & Ecclesia catholica, Apostolica, Romana sit vera fides, & vera Ecclesia Dei : extra quam non est salus: coram his Prælatis, plurimis Principibus, Dominis & infinita hominum multitudine, eiurans priscos errores, professus est rece-

pram fidem Catholicam, Apostolicam, Romanam. Cum autem Prælati non potuerint accipere mādāta S. V. nec explorare voluntatem vt conati sunt longo interuallo per Marchionem Pisāngum: & animaduertē Regem in plurimis capitibus, hoc statu esse, quo per sancta decreta, consilium Doctorum veterum & nostrorum, Episcopi imò presbyteri possunt & debent absoluere pœnitētes casibus reseruatis S. sedi: impartiti sunt ei beneficiū absolutionis, necessitate tēporis coacti, vt euitaret quæ mora posset incōmoda afferre: & iniungentes ei & cogentes promittere ex iuris formula: quod nō obstante legitimo obstaculo Romā mitteret ad S. sedē Apostolicam & V. S. vt reciperet quod esset ab ea iniunctū, & obediret. Huius cōuersionis suæ certiorē fecit S. V. & rationē reddidit Rex per nobile quendā hac de caussa missum. & litteras sua manu scriptas quas recepit S. V. ad S. Marcum 13. Septem. Et nunc Rex obediens inunctioni & promisso: quin & peculiari pietate erga S. sedem & V. Sanctitatem misit eodem fine ad pedes San. V. præ-

prædictum Ducem: qui reddens Sancti-
tati V. 25. Nouemb. litteras fidei & ex-
ponens tranquillitatem animi : quam
sentit Maieft. sua ex conuerfione & de-
creto viuendi atque moriendi, in obe-
dientia & zelo S. fedis & S. V. supplicauit
vt admittatur iterum ad colloquium &
ducendi ad pedes suos gratiam habeat
eos Prælatos Ecclesiasticos quos Maie-
ftas S. mifit vt Sanct. V. fatisfaciant in his
quæ facta sunt. Ac iam Regis nomine, hu-
millimè supplex & incessanter petit : vt
quemadmodum vicarius Domini nostri
Iesu Christi qui non solum non reiiicit ve-
nientes ad se, sed allicit & compellat o-
mnes solaminis caussa, quotquot sen-
tiunt se oneratos & grauatos, vt succes-
sor S. Petri, qui licet fuerit pastor Eccle-
siæ vniuersalis, Deus permifit tamen
quòd ter negauerit Iesum Christum, vt
ex sua debilitate disceret misereri alio-
rum, ratum habeat quod factum est à
S. Maieftate & à dictis Prælatis in con-
uerfione & absolutione : præscribens il-
li vt pater misericors, quid debeat face-
re, donec illi suam sanctam benedictio-

nem: ac in omnem euentum, & ad maiorem confirmationem conscientiae, velit paterna benignitate atque bonitate providere ipsi & dare absolutionem: cum expeditione, tale remedium: quo indulgere potest propter animae salutem.

Ludovicus Gonzaga.

*Libellus Ducis Niuerniae, quem ipsius
rogatu obtulit S.S. Praefectus horum
qui à cubiculis sunt.*

Sanctissime Pater, Dux Niuerniae ne molestus S. V. sit instantibus festis, pro colloquio, supplicat S. V. paucis hisce verbis, vt placeat S. V. responsum dare ad libellum supplicem, quem obtulit v. mensis. eoque magis, quod forma fert, in senatu quem habuit S. V. die lunae proximo. decretum Sanctitatis V. vltimum de grauitate huius negotij. Hoc autem petit, vt ad Regem dominum suum perferre possit veram & euidentem Sanctitatis V. voluntatem. Ac sui certius purgandi causa supplicat humillimè, vt placeat
re-

respōsum litteris exarare. Dux à Deo pre-
catur S. V. festorum lætam solennitatem,
vitam longam & felicem.

Lodonicus Gonzaga.

Litteræ ad Ducem Niuerniæ.

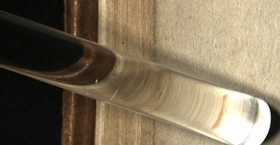
CLEMENS PAPA VIII.

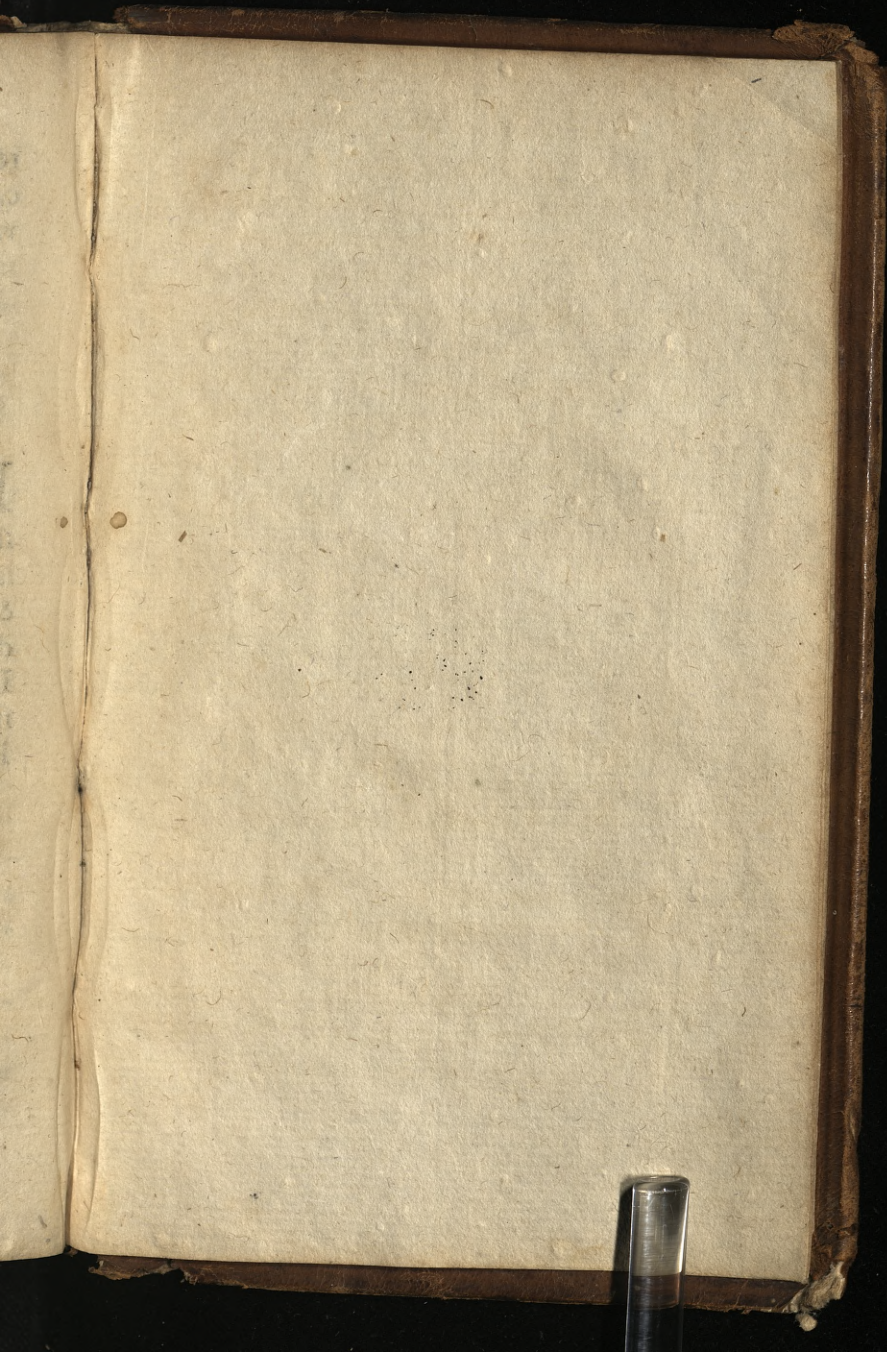
Dilecte fili nobilis vir salutem & Apo-
stolicam ben. Exponet mandato no-
stro dilectus filius Antonius Pouffeuinus
sacerdos ordinis societatis Iesu, vir grauis
& prudens, ea quæ tibi per eū significan-
da iudicauimus: eius verbis fidē tribues.
Datum Romæ apud S. Marcum sub an-
nulo piscatoris, die 19 Septem. anno 1593.
Pontificatus nostri anno secundo.

ANT. BŪCCAPADVLIVS.

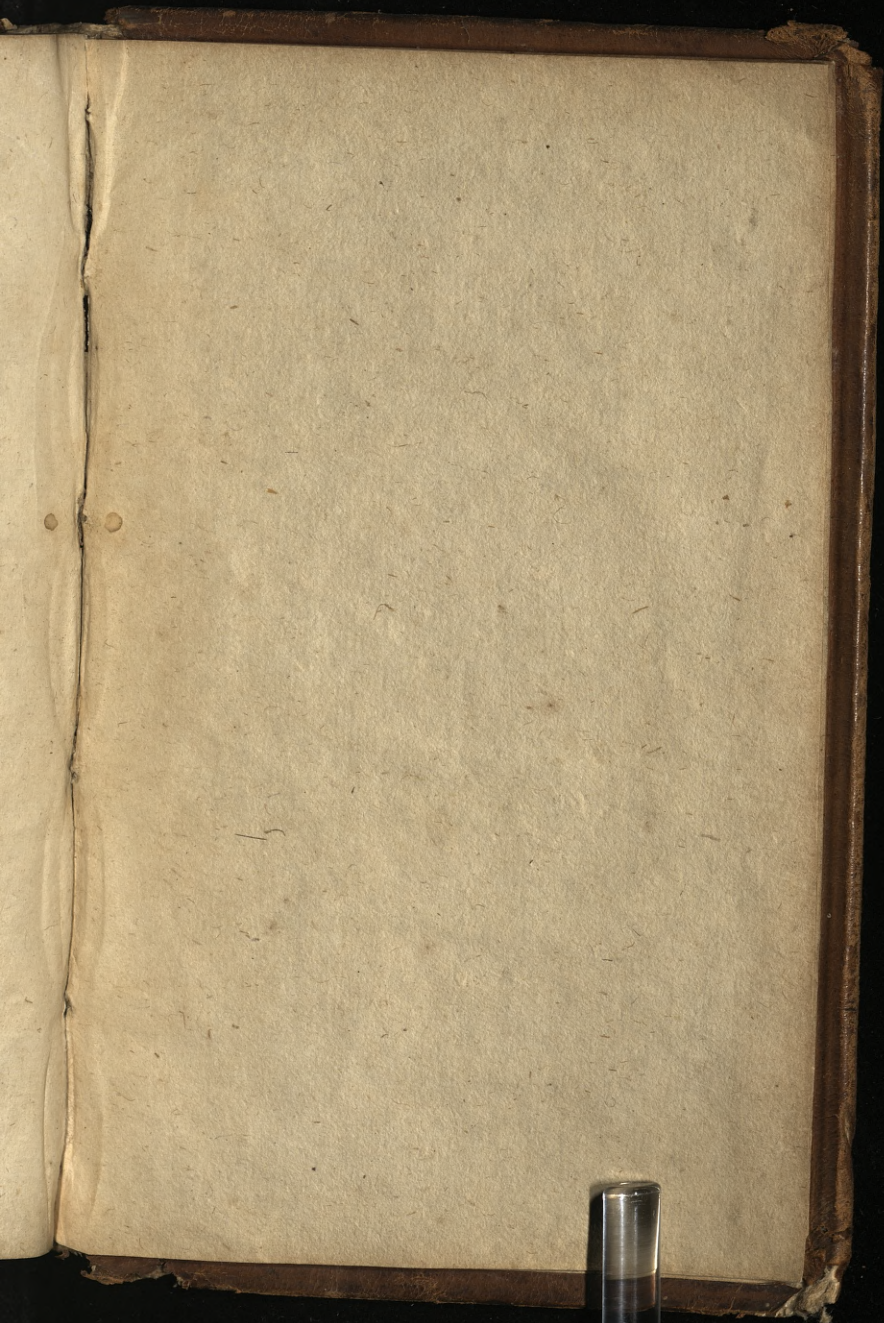
*Superscriptio. Dilecto filio nobili viro
Duci Niuerniæ.*

F I N I S.

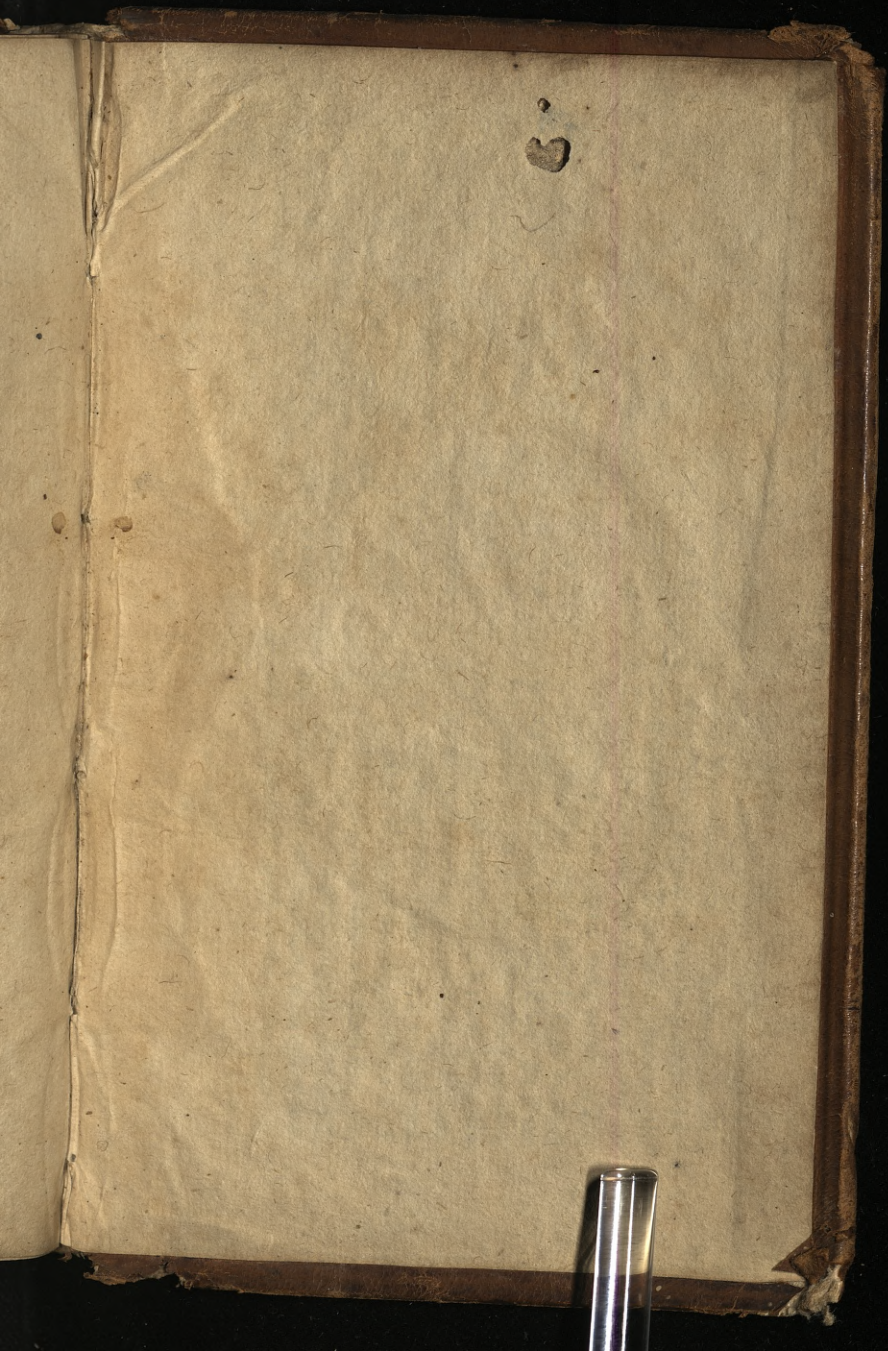

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

14050

